

Conventie uitgevoerd in opdracht van de Programmatorische
Overheidsdienst voor Maatschappelijke Integratie

Vergelijkende studie van de sociale energiemaatregelen

Finaal Rapport

Cédric Dumortier en Sandrine Meyer onder de begeleiding van Dr. Walter Hecq
(CEESE-ULB)

&

Barbara Demeyer en Kris Bacchus (HIVA-KUL)

CEESE-ULB

Johannalaan 44 CP 124
1050 Brussel
tel : + 32 2 650 33 65
fax : + 32 2 650 46 91

<http://www.ulb.ac.be/ceese>

HIVA-KUL

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT
LEUVEN

Parkstraat 47
B-3000 Leuven
tel: +32 (0)16 32 31 35
fax: +32 (0)16 32 33 44

<http://www.hiva.be>

Augustus 2006

Inhoudstafel

Inleiding	1
Hoofdstuk I : Omkadering	3
1. Evolutie van de energieprijzen en van hun gevolgen naargelang inkomensklasse van de huishoudens	3
2. De liberalisering van de energiemarkten en de ermee gepaard gaande problemen.....	6
3. Analyse van het verbruik van de verschillende energievormen naargelang de gewesten en de inkomensklasse.....	7
3.1. Vergelijking van de verdeling van de verschillende energievormen per deciel van de inkomens....	7
3.2. Conclusies	9
Hoofdstuk II : Inventaris der beleidsmaatregelen	10
1. Samenvattende tabellen en algemene bedenkingen.....	10
1.1. Sociale hulpmaatregelen	10
1.2. Beleidsmaatregelen ter ondersteuning van energiebesparende investeringen	11
1.3. Eénmalige maatregel.....	12
2. Geïnvesteerde bedragen voor bepaalde sociale energiemaatregelen.....	17
2.1. Sociaal Energiefonds en Sociale tarieven	17
2.2. Sociaal stookoliefonds	18
3. Analyse van de bestaande hulpmaatregelen naargelang de gebruikte energievorm.....	19
4. Analyse van de tussenkomst van de energiesector in de sociale maatregelen naargelang de gebruikte energievormen	20
Hoofdstuk III : Modus narrandi	22
1. Methode	22
2. Vaststellingen.....	22
Hoofdstuk IV : Aanbevelingen en conclusies	23
1. Aanbevelingen	23
1.1. Rekening houden met de gehele context bij de uitwerking van sociale maatregelen.....	23
A. Energiearmoede in een context van algemene armoede	23
B. Het verband tussen energiekost en kwaliteit van de huisvesting	24
1.2. Denkpistes voor beleidsmaatregelen.....	26
A. Samensmelten der verschillende fondsen.....	26
B. Liberalisering van de energiemarkten	30
C. Automatische toekenning en verlaging van het sociaal tarief	33
D. Zuinig omspringen met energie.....	33
E. Budgetmeter – stroombegrenzer en afsluiting	33
F. Fiscale tussenkomsten	34
G. De OCMW's – Doelstellingen en opdrachten.....	35
H. Bemiddelingsdienst	35
2. Conclusies	36

Referentielijst.....	37
Artikels en rapporten.....	37
Geraadpleegde websites	39
Referenties vragenlijst en gesprekken.....	40
Bijlagen.....	42

Lijst der figuren en tabellen

Figuur 1 : Evolutie van het finaal verbruik voor diverse huishoudelijke doeleinden	3
Figuur 2 : Evolutie van de gemiddelde jaarlijkse prijzen voor huishoudelijk gebruik	4
Figuren 3 tot 6 : Evolutie van het aandeel van het budget dat aan "energie" besteed wordt in huishoudens met een laag (decielen 1 en 2), gemiddeld (gemiddelde van de decielen 1 tot 10) en hoog (decielen 9 en 10) inkomen in België en in de verschillende gewesten	5
Figuur 7 : Huishoudelijk budget (in € 1995) besteden aan de verschillende energievormen	8
Tabel 1 : Vergelijking van de diverse sociale maatregelen uit de inventaris.....	14
Tabel 2 : Vergelijking van de doelgroepen van de sociale maatregelen uit de inventaris.....	15
Tabel 3 : Federale « elektriciteit en gas » bijdrage aan het fonds voor sociaal energiebeleid.....	19
Tabel 4 : Voorbegrotingen van de fondsen voor « sociale elektriciteits- en gastarieven ».....	19
Tabel 5 : Federale « elektriciteit en gas » bijdragen ter financiering van de sociale tarieven.....	19
Tabel 6 : Aantal begunstigden van de sociale elektriciteits- en gastarieven per gewest.....	19
Tabel 7 : Overzicht van de sociale tussenkomst naargelang de gebruikte energievorm.....	22
Tabel 8 : Overzicht van de tussenkomst naargelang de energievorm en per verbruikte energie eenheid.....	22
Figuur 8 : Schema van het « unieke » sociale energiefonds.....	28

Dit rapport werd opgesteld op aanvraag van de Minister bevoegd voor Maatschappelijke
Integratie en op basis van het bijzonder lastenboek met nr. MIIS/2005/04.

Inleiding

Het recht op energie kan beschouwd worden als zijnde deel uitmakend van het recht op een degelijke woning, één van de steunpilaren van het sociaal recht van de Belgische Grondwet. In de werkelijkheid blijkt echter dat een steeds grotere groep mensen moeilijkheden ondervindt met het betalen van de energiefacturen en dat een aantal mensen nog steeds geen toegang heeft tot energie.

In de huidige context van steeds hogere energieprijzen, wordt het aandeel van het budget dat besteed wordt aan verwarming, koken, warm water en transport minder en minder draaglijk, in het bijzonder voor de huishoudens met de laagste inkomens. Om deze pijnlijke situatie te verzachten werden verscheidene sociale maatregelen getroffen zoals: het verwarmingsfonds, het fonds voor een sociaal energiebeleid of de toekenning van sociale tarieven die, voor de beheerders van de elektriciteits- en gasverdeelnetwerken, deel uitmaken van de openbare dienst verplichtingen.

Andere energiegerelateerde maatregelen met diverse doelstellingen werden eveneens doorgevoerd. Het aanmoedigen van hernieuwbare energiebronnen en van zuinig of rationeel energiegebruik hebben zodoende geleid tot diverse premies en subsidiemaatregelen (o.a. forfaitaire premies op energiezuinige huishoudapparatuur met A+ label, systeem van milieu attesten, enz.) die, onder andere in functie van het inkomen, verschillende gevolgen hebben voor de verschillende huishoudens.

Ondanks de liberalisering van de energiemarkt – in Vlaanderen doorgevoerd sinds 1 juli 2003 – die moest leiden tot het verlagen van de energieprijzen, blijft het aantal mensen met energieschulden stijgen. Dit is te verklaren door de aanhoudende stijging van de energiefacturen en het daaruit voortvloeiende steeds groter wordend aantal mensen dat beroep moet doen op de sociale of financiële ondersteuningsdiensten om rond te komen.

Dit project beoogt de uitvoering van een vergelijkende studie van de bestaande sociale maatregelen met betrekking tot energie en dit met de bedoeling om de invloed van deze maatregelen op armoede te kunnen evalueren.

Deze studie werd uitgevoerd door een universitair consortium zodat een multidisciplinaire aanpak van de problematiek gegarandeerd wordt. De verschillende partners beschikken dan ook over bijzonder complementaire expertisedomeinen:

- CEESE (Centre d'Etudes Economiques et Sociales de l'Environnement) – ULB : energie en energiebeleid ;
- HIVA (Hoger Instituut Voor de Arbeid) - KUL: departement "Milieubeleid en Duurzame Ontwikkeling" ;
- HIVA (Hoger Instituut Voor de Arbeid) – KUL : departement "Armoede, Welzijn en Gezondheid".

Gezien het grote aantal invalshoeken dat de studie van een dergelijke problematiek vereist, alsook het grote aantal vakgebieden dat beslaan wordt, bleek deze multidisciplinaire aanpak van essentieel belang te zijn.

Het grote aantal betrokken partijen en beleidsinstrumenten, alsook de omvang van de problematiek en de potentiële methodes ter verdieping van de analyses hebben ons tot de conclusie geleid dat een globale analyse van de situatie de enige optie was voor deze studie. Het blijkt echter zeer duidelijk dat bijkomend onderzoek niet overbodig zou zijn.

De onderzoeksmethodologie die gehanteerd werd in dit project kan opgesplitst worden in verschillende delen:

- een literatuurstudie en een analyse van de verschillende wetgevende teksten betreffende de bestaande maatregelen in België ;
- uitgebreide interviews met vertegenwoordigers van een panel van geselecteerde OCMW's (4 in het Waals Gewest, 4 in het Vlaams Gewest en 2 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) ;
- de organisatie van discussiegroepen bestaande uit leden van kansarme, of minder gegoede huishoudens en vertegenwoordigers van het verenigingsleven ;
- individuele gesprekken met personen die erkend worden voor hun expertise in één of meerdere van de domeinen die gerelateerd zijn aan de behandelde problematiek.

De resultaten van dit onderzoek worden in dit finaal rapport gepresenteerd, maar ter ondersteuning van de analyse wordt er ook meer gedetailleerde informatie verschaft in drie bijlagen :

1. de eerste bijlage is een inventaris bestaande uit beschrijvende fiches van de verschillende sociale energiemaatregelen ;
2. de tweede bijlage heeft als doel om deze studie in een breder socio-economisch kader te plaatsen ;
3. de derde bijlage bevat het schema en de toepassing van de « *Modus Narrandi* » voor de “referentie” sociale maatregel, zodat er een causaliteitsverband geschept kan worden tussen de maatregelen en hun gevolgen.

Een aantal ondervraagde personen vroeg uitdrukkelijk om de gesprekken als vertrouwelijk te behandelen. De verslagen van deze gesprekken worden bijgevolg ook niet als bijlage aan dit rapport toegevoegd. De referentielijst bevat echter de lijst van de OCMW's en personen die geraadpleegd werden tijdens dit onderzoek.

Hoofdstuk I : Omkadering

Dit hoofdstuk bevat een analyse van :

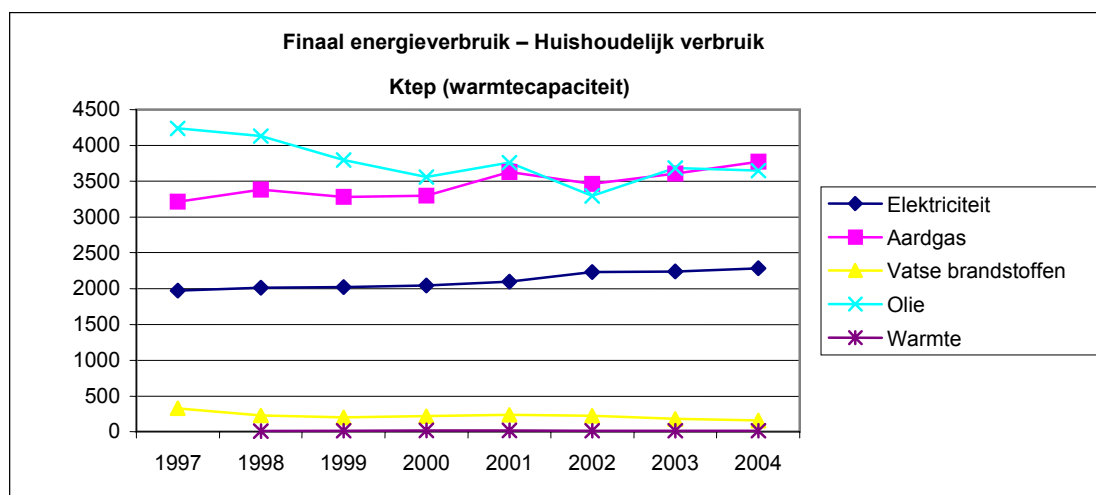
- de evolutie van de energieprijzen en van hun gevolgen naargelang de inkomensklasse van de huishoudens,
- de liberalisering van de energiemarkten in Vlaanderen en van de gevolgen ervan voor de huishoudens,
- het verbruik van de verschillende energievormen naargelang de gewesten en de inkomensklasse.

1. Evolutie van de energieprijzen en van hun gevolgen naargelang de inkomensklasse van de huishoudens

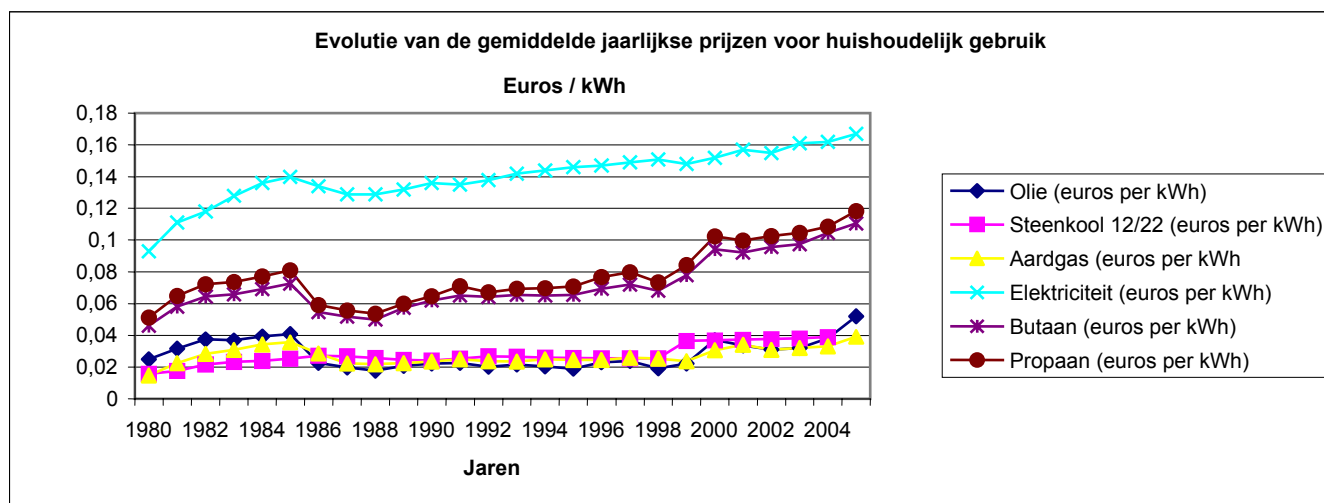
Uit de analyse van de socio-economische et energetische context, zoals deze voorgesteld wordt in bijlage II, kan men meerdere lessen trekken die belangrijk zijn in het kader van deze studie.

Het aandeel van het huishoudelijk budget dat aan energie besteed wordt, blijkt relatief stabiel te zijn (zie Figuur 1), terwijl de prijzen van de verschillende energievormen een stijgende trend vertonen, in het bijzonder gedurende de laatste twee jaar (zie Figuur 2).

Figuur 1 : Evolutie van het finaal verbruik voor diverse huishoudelijke doeleinden

Bron : Enquete omtrent het budget der huishoudens (1996-2004) – NIS - FOD Economie en eigen berekeningen

Figuur 2 : Evolutie van de gemiddelde jaarlijkse prijzen voor huishoudelijk gebruik

Bron : Enquete omtrent het budget der huishoudens (1996-2004) – NIS - FOD Economie en eigen berekeningen

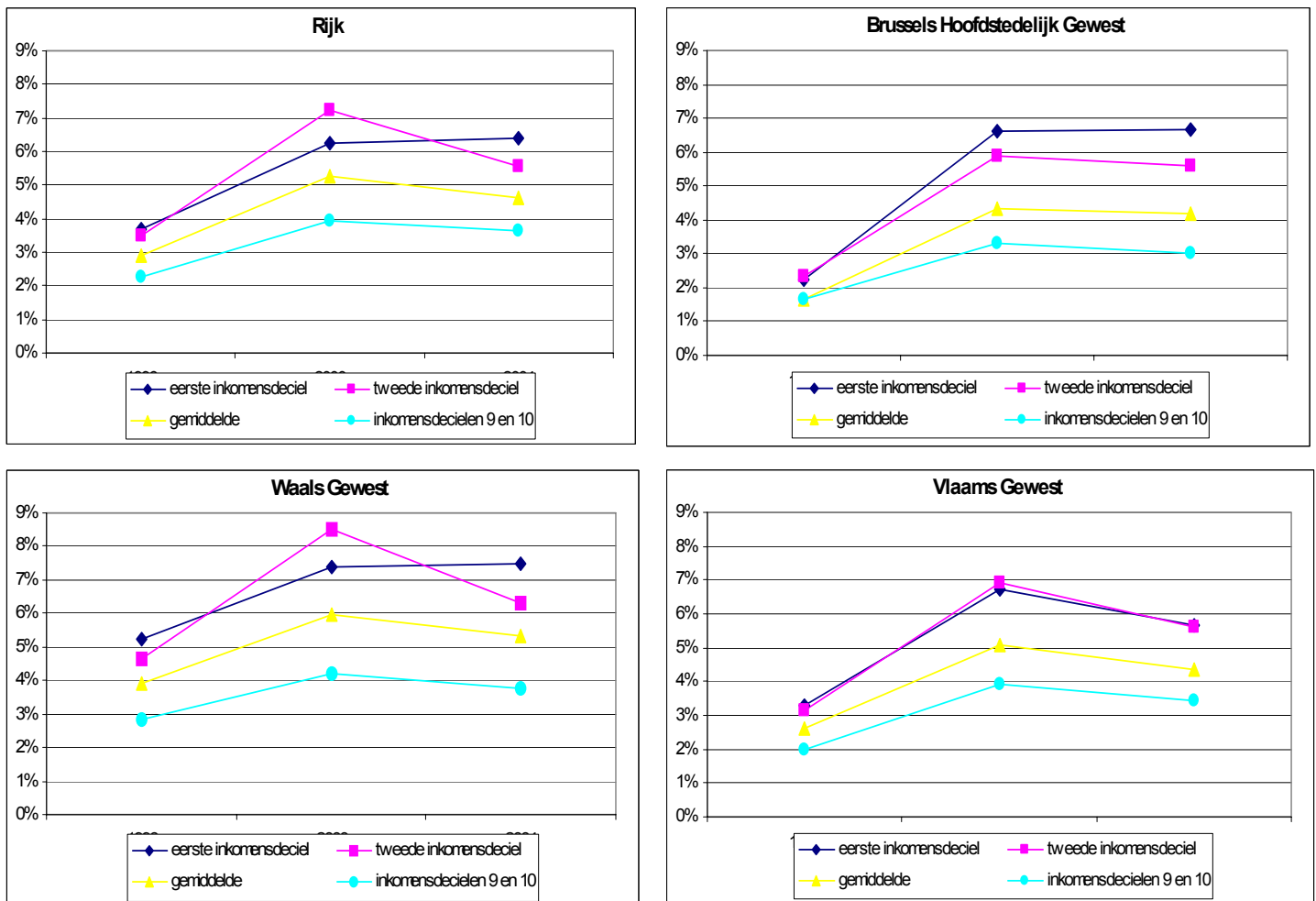
Deze analyse toont eveneens aan dat er een algemene achteruitgang is van de koopkracht op vlak van energie. Deze achteruitgang is echter het meest beduidend voor wat betreft de laagste inkomensklassen en de uitkeringsgerechtigden.

Volgende grafieken (zie Figuren 3 tot 6) vergelijken het aandeel van het huishoudelijk budget dat besteed wordt aan energie, en dit per inkomensdeciël en voor elk van de drie gewesten van het land.

Bij analyse van deze grafieken is de eerste vaststelling dat energie, tussen 1996 en 2004, een toenemend aandeel van het huishoudelijk budget in beslag genomen heeft. Ook al bestaan er fluctuaties omwille van diverse redenen die uiteengezet worden in de socio-economische omkadering (zie bijlage II), is de algemene trend dat het aandeel van het budget dat besteed wordt aan energie in stijgende lijn gaat, en dit voor alle inkomensklassen.

Een andere ondervinding is dat energie een groter aandeel van het budget inneemt naarmate men de eerste inkomensdecielen (die overeenkomen met de meest bescheiden inkomens) nadert. Hoewel een deel van het energieverbruik afhankelijk is van het financieel vermogen, is een aanzienlijk deel van de energie uitgaven onsamendrukbaar, wat dus neerkomt op een belangrijker aandeel van het budget voor huishoudens met een lager inkomen. Zo vormt de jaarlijkse bijdrage die gevraagd wordt aan elektriciteits- en aardgasverbruikers een zwaardere last voor de lagere inkomens en benadeelt deze bijdrage in zekere zin ook de kleine verbruikers. Voor elk van de drie gewesten blijkt dat de eerste twee decielen een belangrijker deel van hun budget besteden aan energie dan het gemiddelde van de bevolking. Daarentegen besteden de twee decielen die overeenstemmen met de hoogste inkomens ten opzichte van het gemiddelde een lager aandeel van hun budget aan energie. Het aandeel van het budget dat besteed wordt aan energie kan voor de laagste inkomensklassen zelfs oplopen tot het tweevoudige van het hieraan bestede budget in de hoogste inkomensklassen.

Figuren 3 tot 6 : Evolutie van het aandeel van het budget dat aan "energie" besteed wordt in huishoudens met een laag (decielen 1 en 2), gemiddeld (gemiddelde van de decielen 1 tot 10) en hoog (decielen 9 en 10) inkomen in België en in de verschillende gewesten

Bron : Enquete omtrent het budget der huishoudens (1996-2004) – NIS - FOD Economie en eigen berekeningen

In 1996 was het aandeel van het huishoudelijk budget dat aan energie besteed werd reeds hoger voor de lagere inkomensklassen, maar nu blijkt echter dat de kloof tussen de laagste decielen en de hoogste decielen groter geworden is. Deze trend is in het bijzonder zeer duidelijk zichtbaar in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar de laagste inkomens blijkbaar het sterkst benadeeld worden.

Deze trends, die blijken uit de socio-economische analyse van de energievoorziening, kunnen als structureel beschouwd worden aangezien ze zich jaar na jaar herhaald hebben en dat de voorspellingen op middellange en lange termijn ook in deze richting gaan. Er dient met dit laatste punt rekening gehouden te worden bij het uitwerken van de opmerkingen ten aanzien van de bestudeerde sociale maatregelen alsook bij de aanbevelingen wat betreft de opvolging ervan.

2. De liberalisering van de energiemarkten en de ermee gepaard gaande problemen

Ondanks de prijsdalingen die de liberalisering van de energiemarkten in Vlaanderen tot gevolg heeft gehad (voor meer details, zie bijlage II, op basis het VREG-rapport), heeft deze eveneens bijzonder nare sociale gevolgen gehad. Kansarme groepen werden immers sterk getroffen door sommige schadelijke neveneffecten die teweeggebracht werden door het gebrek aan omkadering van deze liberalisering.

De problemen die teweeggebracht werden door de liberalisering in Vlaanderen, en die ook voelbaar beginnen te worden in Wallonië waar nieuwe operatoren reeds actief zijn (de groene stroomproducenten¹), werden bestudeerd door verschillende werkgroepen en werden uiteengezet gedurende gesprekken die tijdens deze studie gevoerd werden met stakeholders. De problemen worden besproken in de Modus Narrandi analyse (zie bijlage III) en kunnen ondergebracht worden in volgende categorieën:

- Er heerst binnen de bevolking in het algemeen, en binnen de kansarme bevolking in het bijzonder, een grote verwarring wat betreft de principes van deze liberalisering alsook wat betreft de gevolgen ervan voor de klanten : de vergelijking van prijzen en tarieven, het aanvragen van een sociaal tarief, de procedures in geval van wanbetaling, enz. blijven moeilijk vatbare begrippen voor de betrokken personen.
- Bedrieglijke (of soms zelfs ronduit onwettige) verkooptechnieken vanwege sommige leveranciers werden vastgesteld. Zo werden sommige klanten bijvoorbeeld opgezadeld met meerdere contracten voor de levering van hun elektriciteit, zodanig dat ze vergoedingen of onverwachte ontbindingskosten hebben moeten ophoesten.
- Het ontbreken van een klantendienst of van een gesprekspersoon bij de leveranciers zodat het onmogelijk wordt om de problemen op te lossen zonder zich door een lange en zware procedure te moeten worstelen die vaak negatieve sociale gevolgen heeft.
- Onduidelijke en onregelmatig opgestuurde facturen die resulteren in vergissingen of in de opstapeling van verschuldigde bedragen tot wanneer de verschuldigde bedragen te hoog oplopen.
- Het zo snel mogelijk afstoten van wanbetalers die verwezen worden naar de OCMW's en naar de sociale leverancier zonder eerst intern een oplossing gezocht te hebben.

Zowel voor het op poten zetten van de liberalisering in het Brussels en het Waals Gewest, als voor de evaluatie van de liberalisering in Vlaanderen zelf, werd er reeds rekening gehouden met de ervaringen die opgedaan werden bij de liberalisering van de energiemarkt in Vlaanderen. Er dient echter nog steeds aangedrongen te worden op een broodnodige verhoogde regulatie van de sector. Deze regulatie kan bekomen worden aan de hand van wetgeving of op basis van gedragscodes. Hoe dan ook dienen de sociale aspecten, en de negatieve neveneffecten van de liberalisering op dit vlak, niet onderschat te worden. Verscheidene concrete aanbevelingen op dit vlak worden geformuleerd in Hoofdstuk IV.

¹ In het Waals Gewest is de elektriciteitsmarkt enkel geliberaliseerd voor wat betreft de aankoop van groene stroom (t.t.z. elektriciteit geproduceerd op basis van hernieuwbare energie of van kwaliteitsvolle warmtekrachtkoppeling).

3. Analyse van het verbruik van de verschillende energievormen naargelang de gewesten en de inkomensklasse

De analyse van het verbruik van de gezinnen per energievorm (zoals ze gedetailleerd staat in bijlage II) levert ons in het kader van deze studie enkele belangrijke vaststellingen op.

Opmerkelijk is het belang dat aardgas en stookolie hebben in het totaal van het nationaal energieverbruik. Dit belang vindt men terug in de drie gewesten, doch met variaties tussen deze gewesten. Zo is aardgas in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest veruit de belangrijkste energiebron, terwijl dit in de twee andere gewesten stookolie is. Er is echter een duidelijk merkbare overschakeling van stookolie naar aardgas aan de gang. Dit is in het bijzonder het geval in het Vlaams Gewest.

3.1. Vergelijking van de verdeling van de verschillende energievormen per deciel van de inkomens

De vergelijking van de situatie en van de evolutie van het verbruik van de verschillende energievormen laat toe om enkele gemeenschappelijke trends alsook enkele verschillen tussen de gewesten te ontdekken.

Eén van de duidelijke trends, zowel in het nationale gemiddelde als in twee van de gewesten, is de vermindering van het aandeel van stookolie in de totale energiebalans. De vermindering wordt voornamelijk opgevangen door de verhoging van het aandeel van aardgas in deze balans. Hoewel deze schommelingen gedeeltelijk verklaard kunnen worden door prijsveranderingen, werd deze vermindering in het verbruik van stookolie en de verhoging in het verbruik van aardgas eveneens opgemerkt tijdens de analyse van de evolutie van het verbruik (in ton olie equivalenten of 'toe'), zoals ze voorgesteld is in Hoofdstuk I van deze studie. Het is opvallend dat deze evolutie zich duidelijk voordoet in het Brussels en het Vlaams Gewest, terwijl het aandeel van stookolie in Wallonië niet alleen het grootste aandeel blijft, maar ook redelijk stabiel blijft of er zelfs lichtjes aan belang wint. Desalniettemin, merkt men in Wallonië, net zoals in de twee andere gewesten een stijging van het aandeel van aardgas. De overgang van stookolie naar aardgas in het Brussels en Vlaams Gewest kan grotendeels verklaard worden door de uitbreiding van het gastransportnetwerk in deze gewesten. Deze uitbreiding heeft niet in dezelfde mate plaatsgegrepen in Wallonië, vanwege de grotere verspreiding van de bevolking en vanwege de grotere oppervlakte van dit gewest.

Het aandeel van elektriciteit blijkt te verminderen in alle gewesten en dit ongeacht de inkomensklasse. Opvallend is wel het relatief groot belang van de kost van elektriciteit in het totaal van de energie uitgaven. Elektriciteit komt overeen met ongeveer 50 % van het budget, terwijl ze minder dan 20 % van het verbruik (in toe) vertegenwoordigt.

Verder blijkt uit deze grafieken dat er een vermindering is in het gebruik van steenkool als energiebron. Voor het gemiddelde van de inkomensklassen, wordt deze vermindering bevestigd voor alle gewesten. Indien men de analyse doorvoert per inkomensklasse, dan blijkt, niet volledig onverwacht, dat de twee eerste decielen van de inkomens (de minst gegoede gezinnen) oververtegenwoordigd zijn in het gebruik van steenkool. Op nationaal vlak bijvoorbeeld blijkt dat steenkool binnen de eerste twee decielen respectievelijk 4 en 6 % van het totale energieverbruik vertegenwoordigden in 1996 (3 % voor het nationaal gemiddelde). Deze aandelen waren in 2004 nog respectievelijk van 3 en 2 % (met 1 % voor het nationaal gemiddelde). Bijzonder sprekend is de situatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar

de twee eerste decielen in 1996 respectievelijk 9 en 10 % vertegenwoordigden, terwijl deze vector nog slechts 1 % vertegenwoordigde in 2004, net zoals dit het geval is voor de twee hoogste decielen, die de meest welgestelde huishoudens vertegenwoordigen. Het zal interessant zijn om te zien hoe het gebruik van steenkool in de komende jaren zal evolueren, aangezien de stijgende prijzen van de 'conventionele' energievormen zoals stookolie en aardgas een verschuiving zou kunnen veroorzaken naar brandhout en steenkool.

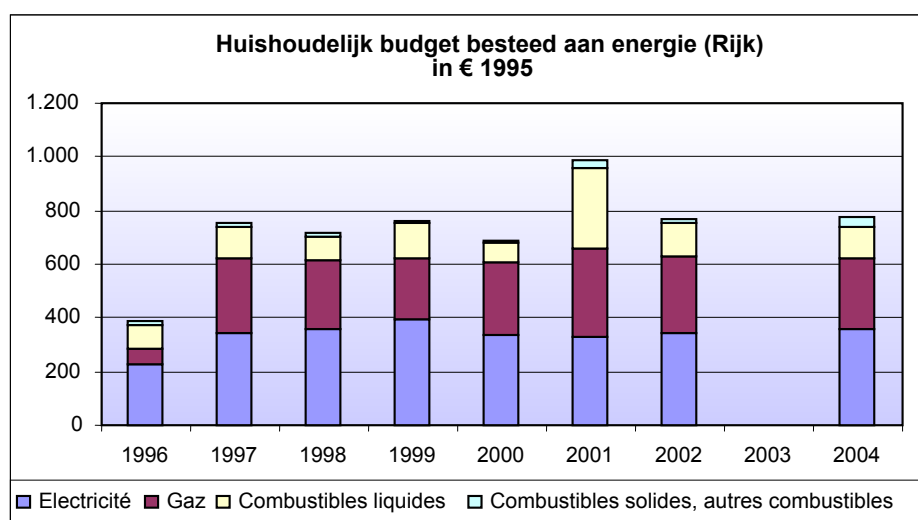
Na analyse van de verdeling van de aandelen van de verschillende energievormen per inkomensklasse blijkt dat er amper significante variaties optreden. Het blijkt eveneens zo te zijn dat de grote trends die hierboven vermeld werden, terugkomen bij elke inkomensklasse. Enkele bijkomende opmerkingen kunnen echter geformuleerd worden indien gegevens die eigen zijn aan elke inkomensklasse geëxtraheerd worden.

Zo kan men op nationaal vlak stellen dat de twee eerste decielen relatief gezien minder stookolie verbruiken dan zowel het gemiddelde van de bevolking als de twee decielen die overeenkomen met de rijkste huishoudens. Het is echter opmerkelijk dat de twee hoogste decielen een snellere vermindering vertonen van het aandeel van het budget dat aan stookolie besteed wordt dan de rest van de bevolking. Deze opmerkingen gelden voor de drie gewesten, doch is het contrast tussen de eerste en laatste decielen het grootst in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Naast de situatie die geschetst werd omtrent het relatief aandeel van stookolie, merkt men op nationaal niveau dat een groter aandeel van het budget naar aardgas gaat bij de eerste decielen ten opzichte van het aandeel dat door de gemiddelde bevolking of door de laatste decielen aan aardgas besteed wordt. Het aandeel van aardgas groeide echter in alle bestudeerde inkomensklassen wat in 2004 leidde tot een evenwichtsituatie. De vooruitgang van aardgas is in alle gewesten merkbaar, maar dit is in het bijzonder zo in Vlaanderen, waar de overgang van de andere energievormen naar aardgas zeer zichtbaar is, vooral voor de hoogste inkomensdecielen van de bevolking.

Aangezien de gegevens voor 2005 nog niet beschikbaar zijn op het moment dat dit rapport geschreven wordt, is het nog niet mogelijk om de potentiële effecten van de recente maatregelen die ter ondersteuning van de laagste inkomens getroffen werden, te bestuderen.

Figuur 7 : Huishoudelijk budget (in € 1995) besteden aan de verschillende energievormen

3.2. Conclusies

Het respectievelijk aandeel van de voornaamste energievormen is behoorlijk homogeen over de verschillende inkomensklassen. De trends in de evolutie van het aandeel van het budget dat besteed wordt aan elk van deze energievormen kunnen voor de meerderheid veralgemeend worden naar de gehele Belgische bevolking, zonder een essentieel onderscheid te hoeven maken naar inkomensklasse. De overgang van stookolie naar aardgas is één van de voornaamste tendensen.

Ondanks het feit dat er slechts kleine regionale verschillen bestaan wat betreft het aandeel van het budget dat besteed wordt aan energie, kunnen sommige trends opgemerkt worden. Zo wordt er relatief meer stookolie gebruikt in Wallonië dan in Vlaanderen of in Brussel. Dit zou dus een distorsie kunnen teweegbrengen op het vlak van het Stookolie- of Mazoutfonds aangezien het belang van deze brandstof duidelijk kleiner is in Brussel en in Vlaanderen. Het moet echter duidelijk zijn dat er grote verschillen bestaan binnenin de gewesten zelf, onder andere tussen stedelijke en landelijke gebieden.

De vaste brandstoffen, nl. steenkool en hout, vertegenwoordigen slechts een klein deel van het nationaal energiebudget (voor verwarming) en verliezen aan belang, doch worden deze voornamelijk gebruikt door de decielen van de bevolking met het laagste inkomen. Men kan zich dan ook vragen stellen bij het feit dat er voor deze brandstoffen geen enkele sociale energiemaatregel bestaat.

Hoofdstuk II : Inventaris der beleidsmaatregelen

1. Samenvattende tabellen en algemene bedenkingen

Dit deel van de studie heeft als doel om een inventaris op te stellen van de verschillende sociale energiemaatregelen die uitgewerkt werden door de verschillende Belgische overheden. Voor elk van de beschreven sociale energiemaatregelen werd een beschrijvende fiche opgesteld (zie bijlage I 'Inventaris der sociale energiemaatregelen.').

Twee overzichtstabellen (zie verder Tabellen 1 en 2) geven een beeld van de voornaamste bestudeerde maatregelen en geven op een samenvattende manier weer welke overheid ze uitgestippeld heeft en wat hun toepassingsgebied is.

De maatregelen kunnen onderscheiden worden naargelang hun doelstelling en naargelang de overheid die ze uitgewerkt heeft.

Naast deze hulpmiddelen, worden de maatregelen die getroffen worden in geval van wanbetaling voor de verschillende gewesten eveneens geanalyseerd en onder de vorm van fiches weergegeven. Ondanks de verschillende modaliteiten waaronder deze maatregelen getroffen worden naargelang het gewest, vertonen ze tevens gelijkenissen. Zo wordt er in geval van wanbetaling zowel in Vlaanderen als in Wallonië gebruik gemaakt van budgetmeters en wordt er in Wallonië beroep gedaan op de Commissions Locales d'Avis de Coupure (CLAC), terwijl er in Vlaanderen beroep gedaan wordt op een 'Lokaal Advies Comité' (LAC). Deze laatste instanties trachten oplossingen te vinden teneinde de afsluiting door de leverancier te voorkomen.

Devolgende maatregelen worden in de inventaris ingedeeld naar hun doelstelling en naar de overheid die ze uitgestippeld heeft :

1.1. Sociale hulpmaatregelen

A. Federaal :

- Sociaal Energiefonds : op basis van de wet van 4 september 2002, of de wet Vande Lanotte, die de OCMW's de opdracht geeft om te voorzien in financiële en sociale begeleiding inzake energie).
- Sociaal stookoliefonds : verwarmingsbijslag
- Specifieke sociale tarieven : voordeeltarief voor elektriciteit en gas

B. Gewestelijk :

- Sociale begeleiding inzake energie
- MEBAR II (sociaal + rationeel energieverbruik)

1.2. Beleidsmaatregelen ter ondersteuning van energiebesparende investeringen

A. Federaal :

- Belastingsvermindering voor investeringen die leiden tot energiebesparingen
- Energiebesparingsfonds (inclusief sociaal luik).

B. Gewestelijk :

De drie gewesten hebben gekozen voor een systeem met toekenning van premies voor energiebesparende investeringen. Deze premies zijn cumuleerbaar met de bovenvermelde belastingverminderingen.

De premies kunnen tot 75% van de totale investering bedragen en betreffen voornamelijk energie audits, verbouwingswerken zoals isolatie van de woning, installatie van verwarmingssystemen, thermostatische regelaars, boilers, enz., alsook de aankoop van zuinigere electrotoestellen.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest :

De premies worden beheerd door het Gewest (BIM), met een financiële of logistieke tussenkomst van Sibelga in sommige gevallen.

De premies kunnen in het kader van deze studie in drie categorieën onderverdeeld worden :

- Renovatiepremie
- Energiepremie voor de woning
- Energiepremie voor zuinige electro- en verwarmingsapparatuur.

De toekenning van energiepremie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gebeurt zonder onderscheid op basis van sociale criteria. Het thema van hulp aan kansarme gezinnen staat echter op de politieke agenda en zou moeten uitmonden in de uitwerking van beleidsmaatregelen die de sociaal zwakkeren ondersteunen op vlak van energie.

Waals Gewest :

Net zoals in Brussel worden de premies door het Gewest beheerd.

- MEBAR II (Rationeel of zuinig energieverbruik + sociaal)
- Energiefonds
- Premie voor de herinrichting van woningen
- SOLTHERM premies

Vlaams Gewest :

In tegenstelling tot wat in het Waals en Brussels Gewest gebeurt, wordt er hier van uitgegaan dat de premies (omtrekt rationeel energieverbruik) deel uitmaken van de verplichtingen van openbare dienstverlening van de verdeelnetwerkbeheerders. Deze laatste voorzien dan in verschillende premiesystemen die van toepassing zijn op hun respectievelijke klanten. Twee

soorten maatregelen worden voorgesteld in deze inventaris, enerzijds de premies voor rationeel energiegebruik, anderzijds de openbare dienst verplichtingen op vlak van milieu.

Andere maatregelen worden momenteel besproken. Zo bevelen de resolutie van 21 april 2004 van het Vlaams Parlement, alsook de motie van aanbeveling omtrent energie armoede aanvaard in februari 2006, verscheidene voorstellen aan op het vlak van rationeel energiegebruik en milieu. Hierbij wordt in het bijzonder aandacht geschonken aan huishoudens met een laag inkomen, alsook aan sociale huisvesting.

1.3. Eénmalige maatregel

→ Verwarmingsuitkering 17,35 % : aftrekbaar van de BTW

De twee volgende pagina's bevatten vergelijkende tabellen met alle sociale energiemaatregelen die opgenomen werden in de inventaris in bijlage. De tabellen bevatten de belangrijkste kenmerken (type maatregel, bevoegde overheid, algemeen principe, enz.), alsook de doelgroepen van de verschillende maatregelen.

Tabel 1 : Vergelijking van de diverse sociale maatregelen uit de inventaris

TYPE MAATREGEL	BEVOEGDE OVERHEID	MAATREGEL	ALGEMEEN PRINCIPE	BEHEER
SOCIALE ENERGIEMAATREGEL	FEDERAAL	Sociaal energiefonds	Schuldbemiddeling en budgettaire raadgeving. Eventueel financiële hulp	OCMW CREG
		Sociaal stookoliefonds	Verlaging van de energieprijzen	OCMW VZW Sociaal verwarmingsfonds
		Sociaal Tarief Elektriciteit/Gas	Verlaging van de energieprijzen	Verdeelnetsbeheerders / Leveranciers
		Verplichting van openbare dienst (openbare dienstverlening)	Sociale bescherming	Verdeelnetsbeheerders / Leveranciers + Tussenkost OCMW
		Sociale begeleiding inzake energie	Raad en begeleiding, Preventieve Acties, Informatieverstrekking, OCMW	OCMW
	WAALS GEWEST	MEBAR II	Hulp bij investering in Rationeel energiegebruik ter attentie van huishoudens met bescheiden inkomen	Waals Gewest , via OCMW en ' <i>le guichet de l'énergie</i> '
		Belastingsverlaging voor investeringen die leiden tot energiebesparingen	Fiscaal aftrekbaar	FOD Financiën
MAATREGELEN TER ONDERSTEUNING VAN INVESTeringen IN RATIONEEL ENERGIENGEbruIK	FEDERAAL	Energiebesparingsfonds	Doel : Investering Rationeel energieverbruik Toekenning goedkope leningen + financiële hulp kansarme gezinnen	Nader te bepalen. Fonds gesticht onder de vorm van NV. Tussenkost OCMW
		Renovatiepremies	Vernieuwing huisvesting	Dienst Huisvesting – Ministerie Brussels Hoofdstedelijk Gewest
	BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST	Energiepremies voor collectieve woningen	Vernieuwing collectieve huisvesting	Dienst Premies BIM / Sibelga
		Energiepremies electrotoestellen en verwarming	Premies zuinige uitrusting	Dienst Premies BIM
		MEBAR II	Hulp investering in Rationeel Energieverbruik voor kansarme huishoudens	Ministerie Waals Gewest, via OCMW en ' <i>le guichet de l'énergie</i> '
	WAALS GEWEST	Energiefonds	Vernieuwing huisvesting	Ministerie Waals Gewest – Gas leverancier
		Premie herinrichting van woningen	Vernieuwing huisvesting	Ministerie Waals Gewest – Afdeling Huisvesting (DGATLP)
		SOLTHERM Premie	Premie installatie zonneboiler	Ministerie Waals Gewest – Afdeling Energie
	VLAAMS GEWEST	Premies Rationeel energieverbruik	Vernieuwing huisvesting	Ministerie Vlaams Gewest – Netwerkbeheerders
		Verplichting van openbare milieudienst (openbare dienstverlening)	Rationeel energieverbruik + aanmoediging hernieuwbare energiebronnen	Ministerie Vlaams Gewest – Netwerkbeheerders

Tabel 2 : Vergelijking van de doelgroepen van de sociale maatregelen uit de inventaris

STOOKOLIEFONDS		SOCIAAL TARIEF
Volgende personen komen in aanmerking voor de toekenning van een bijslag :		De personen die genieten van onderstaande inkomens komen in aanmerking voor de toekenning van een sociaal tarief :
<p>Categorie 1:</p> <p>Personen die recht hebben op een tussenkomst vermeerderd met een verzekering</p> <p>Volgende sociale statuten kunnen recht geven op een tussenkomst vermeerderd met een verzekering:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Weduwes en weduwnaars, invaliden, gepensioneerden, wezen; • Gehandicapte kinderen die verhoogd kindergeld ontvangen; • Langdurig werklozen (sinds meer dan 1 jaar) ouder dan 50 jaar. 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Begunstigden van een gewaarborgd inkomen voor ouderen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gewaarborgd inkomen voor ouderen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Begunstigden van een gehandicaptenuitkering. 	<ul style="list-style-type: none"> • Een gehandicaptenuitkering ten gevolge van een permanente werkonbekwaamheid of een invaliditeit van minstens 65% (voor de gepensioneerde gehandicapten) • Een gehandicaptenuitkering ten gevolge van een permanente werkonbekwaamheid of een invaliditeit van minstens 65%, een vervangingsinkomen voor gehandicapten van de categorieën 2,3 of 4
	<ul style="list-style-type: none"> • Begunstigden van een inkomen voor maatschappelijke integratie 	<ul style="list-style-type: none"> • Inkomen voor maatschappelijke integratie
	<ul style="list-style-type: none"> • Begunstigden van een inkomen dat equivalent is met het inkomen voor maatschappelijke integratie 	<ul style="list-style-type: none"> • Financiële sociale ondersteuning Deze hulp wordt verleend door OCMW's aan buitenlanders die de toelating gekregen hebben om definitief of voor bepaalde tijd op het Belgisch grondgebied te verblijven.
		<ul style="list-style-type: none"> • Een uitkering voor hulp aan ouderen • Een uitkering voor hulp aan een derde • Een tijdelijke uitkering in afwachting van een uitkering voor hulp aan ouderen of derden / van het gewaarborgd inkomen voor ouderen / van een gehandicaptenuitkering.
Teneinde de tussenkomst voor verwarming voor te behouden aan de mensen die het socio-economisch het moeilijkst hebben, wordt er eveneens geëist dat het jaarlijks bruto inkomen van het huishouden niet hoger is dan 13.246,34€, vermeerderd met 2.452,25€ per persoon ten laste.		

STOOKOLIEFONDS
Volgende personen komen in aanmerking voor de toekenning van een bijslag (vervolg) :
<u>Categorie 2:</u> <u>Personen met een beperkt inkomen</u> Personen waarvan het jaarlijks bruto inkomen lager of gelijk aan 13.246,34€ is, vermeerderd met 2.452,25€ per persoon ten laste.
<u>Categorie 3:</u> <u>Personen met een te grote schuldenlast</u> <u>Personen die genieten van schuldbemiddeling of van een collectieve schuldbetaling, die onmogelijk hun verwarmingsfactuur kunnen betalen.</u>

De vergelijking van de doelgroepen van deze twee sociale maatregelen leert ons dat een sociaal tarief verkregen kan worden door personen met een welbepaalde, goed gedefinieerde erkende status, terwijl het stookoliefonds een veel grotere potentiële doelgroep heeft. Ondanks het feit dat sommige sociale statuten bij naam genoemd worden, is dit fonds bedoeld voor alle mensen met beperkte inkomens, alsook voor alle mensen die schulden hebben. Hoewel men zou kunnen vermoeden dat deze laatste categorieën deel uitmaken van de eerst vernoemde groepen, dekt men hier met grotere zekerheid een bredere groep mensen, zodat men mogelijke uitsluiting van kansarme mensen minder waarschijnlijk maakt.

Deze openstelling aan een minder strikt afgebakende doelgroep (zonder te duidelijk gedefinieerde sociale status) vindt men eveneens terug in het Sociaal energiefonds. Dit fonds richt zich immers enerzijds tot « *mensen die moeilijkheden ervaren om hun gas en elektriciteitsrekening te betalen* », anderzijds tot « *mensen wiens schuldenlast zodanig is dat ze ondanks hun inspanningen, onmogelijk hun elektriciteit- en gasrekening nog kunnen betalen* ». De ruime definitie van de doelgroep gaat in de richting van een grotere sociale gelijkheid doordat ze geen onrechtstreekse uitsluitingcriteria voor de hulpmaatregel invoert (er wordt geen gebruik gemaakt van een specifiek sociaal statuut). Hierbij verbreedt deze maatregel de armslag van de OCMW's.

2. Geïnvesteerde bedragen voor bepaalde sociale energemaatregelen

De gegevens die in dit hoofdstuk besproken worden, betreffen voornamelijk de drie voornaamste maatregelen die in dit rapport bestudeerd worden.

Ten eerste wordt er gekeken naar de financiering van de federale bijdrage tot de aardgas en elektriciteitstarieven, t.t.z. het sociaal energiefonds (voortvloeiend uit de wet van 4 september 2002) en de Sociale Tarieven.

Ten tweede wordt de financiering en omvang van het sociaal stookoliefonds geanalyseerd.

2.1. Sociaal Energiefonds en Sociale tarieven

De financiering van deze maatregelen wordt voorzien door een deel van de federale bijdrage die bijkomend gefactureerd wordt en op de rekening van de aardgas en/of elektriciteitsgebruiker verschijnt. Deze federale bijdrage dekt verschillende posten.

De federale bijdrage « Elektriciteit » omvat volgende elementen :

- de werkingskosten van de CREG ;
- de financiering van de kosten die voortvloeien uit de de uitstap van kernenergie ;
- de financiering van de federale maatregelen ter vermindering van de uitstoot van broeikasgassen (Kyoto) ;
- de financiering van de sociale maatregelen voorzien door de wet van 4 september 2002 ;
- de financiering van de reële netto-kosten die resulteren uit de toepassing van maximumprijzen (beschermd klanten).

Een degressieve federale bijdrage wordt toegepast voor professionele verbruikers met een jaarlijks verbruik hoger dan 20 MWh.

De federale bijdrage « Gas » omvat volgende elementen :

- de werkingskosten van de CREG ;
- de financiering van de sociale maatregelen voorzien door de wet van 4 september 2002 ;
- de financiering van de reële netto-kosten die resulteren uit de toepassing van maximumprijzen (beschermd klanten).

De laatste twee samenstellende elementen van de federale bijdragen belangen ons het meest aan en worden dus in meer detail besproken in de volgende paragrafen.

A. Financiering van de sociale maatregelen voorzien door de wet van 4 september 2002 (sociaal energiefonds)

De beschikbare bedragen worden jaarlijks geïndexeerd. Het totaal bedrag voor het sociaal energiefonds bedroeg voor 2005 ongeveer 44 miljoen euro.

De federale bijdrage bestemd voor de financiering van de sociale maatregelen voorzien in de wet van 4 september 2002, vertoont de laatste jaren onderstaande evolutie² :

Tabel 3 : Federale « elektriciteit en gas » bijdrage aan het fonds voor sociaal energiebeleid

€ / MWh	2004	2005	2006
Federale bijdrage « Elektriciteit »	0,3216	0,3213	0,3241
Federale bijdrage « Gas »	0,1052	0,0935	0,1036

Bron : Gegevens CREG 2006

B. Specifieke sociale tarieven voor Gas en Elektriciteit

De fondsen die vereist zijn voor de financiering van de reële kost voortvloeiend uit de toepassing van maximumprijzen voor de levering van gas en elektriciteit worden jaarlijks per Koninklijk Besluit vastgelegd. De laatste jaren werden onderstaande bedragen vastgelegd :

Tabel 4 : Voorbegrotingen van de fondsen voor « sociale elektriciteits- en gastarieven »

M€	Elektriciteit	Gas
2004 (KB van 22.12.03)	15,97	6,64
2005 (KB van 27.01.05)	25,44	8,89
2006 (KB van 08.05.06)	31,22 ³	16,46

De bijdrage ter financiering van deze bedragen evolueerde de laatste jaren op onderstaande wijze⁴ :

Tabel 5 : Federale « elektriciteit en gas » bijdragen ter financiering van de sociale tarieven

€ / MWh	2004	2005	2006
Federale bijdrage « Elektriciteit »	0,2021	0,3202	0,3757
Federale bijdrage « Gas »	0,0382	0,0481	0,0878

Voorts kunnen de begunstigden van de sociale tarieven als volgt per gewest opgedeeld worden :

Tabel 6 : Aantal begunstigden van de sociale elektriciteits- en gastarieven per gewest

Aantal begunstigden	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Vlaams Gewest	Waals Gewest
Elektriciteit	19.322		74.000
Gas	9.297		29.000

De gegevens betreffende het totaal verbruik van de begunstigden zijn spijtig genoeg op het moment van het schrijven van dit rapport nog niet beschikbaar.

2.2. Sociaal stookoliefonds

De bijdrage bedraagt 0,0016 €/liter, dus 1,6 € per 1.000 liter stookolie. Dit bedrag komt overeen met een bijdrage van 0,16 € / MWh⁵.

² Bron : www.creg.be

³ Een deel van het bedrag voor 2006 zal besteed worden aan de compensatie van een onderevaluatie van het fonds in 2004.

⁴ Bron : www.creg.be

Het totaal verbruik van stookolie in België in 2004 bedroeg 5.497.000 ton⁶, wat overeen komt met ongeveer 6.321 liter⁷.

De totale opbrengst van deze maatregel kan voor 2004 dus geschat worden op ongeveer 7.607.848 €.

Gedurende de verwarmingsperiode 2004-2005, werd een bedrag van 3.189.041 € verdeeld onder de 35.182 begunstigde huishoudens van het stookoliefonds, wat overeenkomt met een gemiddeld bedrag van 91 € per huishouden. De gegevens voor de verwarmingsperiode 2005-2006 zijn nog niet beschikbaar, maar tussentijdse gegevens tot op 31 december 2005 duiden reeds op een uitgegeven bedrag van 7.375.532 €, wat dus alvast overeenkomt met een duidelijke stijging ten opzichte van 2004-2005.

3. Analyse van de bestaande hulpmaatregelen naargelang de gebruikte energievorm

Een eerste noodzakelijke vaststelling bij het bestuderen van de gegevens is het verschil in de financiële bijdrage per MWh naargelang de energievorm die gekocht wordt.

In 2005 was het zo dat de gecumuleerde bijdrage voor het sociaal energiefonds bij het kopen van elektriciteit ongeveer 0,64 €/MWh was, terwijl dit ongeveer 0,14 €/MWh was voor aardgas. Datzelfde jaar was de bijdrage voor het stookoliefonds 0,16 €/MWh voor stookolie. Hoewel de sectoren van aardgas en stookolie dus per verbruikte eenheid energie in vergelijkbare mate bijdragen, wordt er een duidelijk zwaardere bijdrage opgelegd aan de elektriciteitssector

Een mogelijke verklaring kan misschien gevonden worden in de wil om het gebruik van elektriciteit als verwarmingsbron niet aan te moedigen, gezien diens lagere energie efficiëntie als verwarmingsbron.

Hier dient echter vermeld te worden dat het om een bijdrage gaat die gegeven werd in absolute waarde. Deze waarde moet vergeleken worden met de prijzen van de betrokken energievormen. Want ook al is de bijdrage hoger voor elektriciteit, is de verhouding tussen de prijzen per kWh van de verschillende energievormen van dezelfde grootte orde als de verhouding tussen de bijdragen. Elektriciteit is immers (per kWh) vier maal duurder dan aardgas en drie maal duurder dan stookolie.

Een vergelijking van de bedragen in de betrokken fondsen legt volgende tegenstrijdigheden bloot.

De voorziene bedragen voor de financiering van de toegekende sociale tarieven bedroeg in 2005 : 25,44 miljoen euro voor elektriciteit tegen 8,89 miljoen voor aardgas. Hierbij dienen de 44 miljoen euro die voorzien waren voor het sociaal energiefonds toegevoegd te worden. Gezien de werking van dit fonds, is het onderscheid per energievorm hier niet beschikbaar. Deze verschillende bedragen dienen in verhouding gebracht te worden met de geschatte 7,6 miljoen euro aan bijdragen voor het stookoliefonds.

⁵ Er wordt hier beschouwd dat 1 liter stookolie overeenkomt met 10 kWh.

⁶ http://www.petrofed.be/french/chiffres/produits_finis.htm

⁷ Er wordt hier geen rekening gehouden met het verbruik van lampolie en propaan.

Ook hier ziet men dat, indien men geen rekening houdt met de bedragen die verbonden zijn met het Sociaal Energiefonds, de bedragen vergelijkbaar zijn voor aardgas en stookolie, terwijl de bedragen die verband houden met elektriciteit duidelijk hoger zijn. Wederom dienen deze uiteenlopende bedragen in verhouding gebracht te worden met de verschillende energievormen.

4. Analyse van de tussenkomst van de energiesector in de sociale maatregelen naargelang de gebruikte energievormen

De volgende simulatie zal het mogelijk maken om een vergelijking te maken van de verschillende hulpmaatregelen waarvan de huishoudens die er recht op hebben, kunnen genieten (zie ook vergelijkende tabel van de doelgroepen : Tabel 2, Hoofdstuk II).

We hebben ons voor de uitwerking van deze tabel gebaseerd op een jaarlijks stookolieverbruik van 2.025 liter, wat ruwweg overeenkomt met 20.250 kWh warmte. Dit wordt als normaal beschouwd voor een gezin wonend in een standaard huis.

De gegevens die verkregen werden voor stookolie worden nadien vergeleken met de andere energievormen. Opdat we de verbruiken van de verschillende energievormen zouden kunnen vergelijken, werden er verwarmingscoëfficiënten aangewend, zodat rekening gehouden kan worden met de warmte inhoud van de energievorm, alsook met het verbruik van de overeenstemmende apparatuur. De resultaten van deze schattingen worden weergegeven in de kolom « Verbruik » van Tabel 7.

De totale prijzen voor het energieverbruik worden verkregen voor het energieverbruik en de gemiddelde tarieven per energievorm die aangegeven worden in Tabel 8⁸. Teneinde de vergelijking te vergemakkelijken, werden de prijzen omgezet in € per kWh waarbij de coëfficiënten voor de verbrandingswaarden gebruikt werden.

De berekening van de tussenkomst van het stookoliefonds werd berekend op basis van een tussenkomst van 11 c€/l zoals dat voorzien is voor een gemiddelde prijs die zich tussen 55 en 57,5 c€/liter bevindt, rekening houdend met het feit dat het fonds slechts tussenkomt voor een verbruik van 1.500 liter per huishouden.

De analyse van Tabel 7 laat verschillende bemerkingen toe.

Indien men het verbruik bestudeerd dat beschouwd werd in onze analyse, blijkt dat er een belangrijkere procentuele tussenkomst is voor gas of stookoliegebruikers (14 % van het bedrag dat zonder tussenkomst betaald zou moeten worden) dan voor elektriciteitsverbruikers (5,7 % van het bedrag zonder tussenkomst). Dit terwijl elektriciteit voor verwarming onder bijzonder ongunstige voorwaarden verkocht wordt.

Wat betreft sociale tarificatie vertonen de tussenkomsten op het vlak van de prijzen van elektriciteit en gas grote verschillen. Hierbij dient gemeld dat de bijdrage die toegevoegd wordt op de prijs van elektriciteit gedeeltelijk bedoeld is voor de financiering van maatregelen voor rationeel energiegebruik.

⁸ Bronnen : Voor de tarieven geldend in maart 2006 : APERE, *Prix de l'énergie achetée par les ménages au 13 mars 2006*, Renouvellement n°16, 2ème trimestre 2006, p.30 ; voor de sociale tarieven geldend in maart 2006 : www.creg.be

Bij de vergelijking van de bijdragen voor stookolie, gas en elektriciteit door middel van het stookoliefonds en de sociale tarieven mag de lezer niet vergeten dat het sociaal energiefonds mogelijk nog complementair kan tussenkomen (onder de vorm van een tussenkomst in de afbetaling van schulden) voor de energievormen gas en elektriciteit.

Tabel 7 : Overzicht van de sociale tussenkomst naargelang de gebruikte energievorm

Gemiddeld energieverbruik voor verwarming	Normaal tarief		Sociaal tarief tussenkomst Stookoliefonds	Financieel voordeel	Tussenkomst %
	Verbruik	Prijs	Prijs		
Energievorm					
Stookolie (Prijs voor een bestelling van min. 2000 l)	20.250 kWh	1.154 €	989 €	165 €	14,3%
Elektriciteit – Tweevoudig uurtarief (20% dag - 80% nacht)	16.402 kWh	1.716 €	1.618 €	98 €	5,7%
Aardgas	20.250 kWh	729 €	630 €	99 €	13,6%
Steenkool	32.062 kWh	1.218 €	1.218 €	0	0%
Brandhout	34.977 kWh	787 €	787 €	0	0%

Tabel 8 : Overzicht van de tussenkomst naargelang de energievorm en per verbruikte energie eenheid

Energievorm	Tarieven Maart 2006		Sociaal tarief Maart 2006	Tussenkomst %
	Prijs BTW incl.	c€/kWh	Prijs BTW incl. c€/kWh	
Stookolie : > 2000 liter zonder korting	57,0 c€/l	5,6	NA	0
Aardgas : Tarief B : Verbruikersprijs	3,6 c€/kWh	3,6	3,2	11,1%
Elektriciteit Normaal Tarief (dag&nacht)	17,1 c€/kWh	17,1	16,88	1,3%
Elektriciteit Tweevoudig uurtarief Dag	17,1 c€/kWh	17,1	16,88	1,3%
Elektriciteit Tweevoudig uurtarief Nacht	8,8 c€/kWh	8,8	8,51	3,3%
Elektriciteit uitsluitend Nachttarief	7,1 c€/kWh	7,1	NA	0
Steenkool	32 c€/kg	3,8	NA	0
Brandhout	45 €/stère	2,25	NA	0

Chapitre III : Modus narrandi

1. Methode

De Modus Narrandi is een methodologie voor beleidsevaluatie die oorspronkelijk werd ontworpen om de effectiviteit en de neveneffecten van milieubeleid te meten. In dit onderzoek wordt de methode voor het eerst toegepast op een heel ander beleidsdomein, nl. het sociale beleid in de energiesector.

De methode komt voort uit de ervaring dat de relaties tussen beleid en effecten, zowel in het milieubeleid als rond andere thema's, dermate complex is dat het meestal niet mogelijk is om met kwantitatieve modellen deze verbanden aan te tonen. De Modus Narrandi vertrekt ook wel met een kwantitatieve gegevensbasis, maar wanneer er te weinig gegevens voorhanden zijn of wanneer de causale verbanden te complex worden, wordt er overgeschakeld op een kwalitatieve inschakeling, die in de eerste plaats gebaseerd is op de visie van experts. Diepte-interviews en focusgroepen kunnen deze kwalitatieve aanpak stofferen.

2. Vaststellingen

De analyse heeft uitgewezen dat de belangrijkste sociale maatregelen in de energiesector onder te brengen zijn in drie types, al naargelang de plaats in de causale keten waarin ze ingrijpen:

1. op het verbruik van mensen in armoede
2. op de factuur via de prijs (genre verwarmingsfonds)
3. op de energieschulden van mensen in armoede (genre sociaal energiefonds)

De drie types zijn gericht op verschillende kanten van het probleem van de energiearmoede, waardoor het moeilijk is om te zeggen welk type nu 'het beste' is. Het is duidelijk dat de drie types van maatregelen nodig zijn. Een policy mix waarbij de aandacht wordt gespreid over deze drie deelproblematieken is hierbij de aangewezen aanpak. De verhouding tussen de maatregelen zal moeten afhangen van evoluties van de problematiek: zo is de problematiek van de algemene schulden bij mensen in armoede de laatste jaren sterk toegenomen, hetgeen ervoor kan pleiten om de inspanningen rond dit probleem op te voeren; dit echter zonder de andere twee types te verwaarlozen.

Naast deze meer algemene analyse kunnen we ook een aantal meer specifieke conclusies en aanbevelingen aanreiken:

- de kennis van het energievraagstuk met al zijn facetten is bij de maatschappelijke werkers bij de OCMW's momenteel een probleem. Specifieke opleiding over energie is aangewezen (bv. kunnen interpreteren welk verbruik voor een bepaald gezin 'normaal' is en welk 'abnormaal').

-
- de vrijmaking van de energiemarkt in Vlaanderen heeft een aantal problemen blootgelegd waarvan vooral kansarmen het slachtoffer zijn. Heel wat van deze problemen zijn te wijten aan fouten bij leveranciers. Meer regulering in deze sector zou dit kunnen verbeteren. Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk gewest lijken zich in bepaalde mate bewust van de potentiële problemen, maar het is niet duidelijk in welke mate deze hier zullen vermeden worden.
 - het sociaal tarief moet automatisch worden toegekend én het moet het laagste tarief van de markt zijn. Beide maatregelen zijn al principieel beslist door de federale regering in februari 2006.
 - vooral bij de uitvoerende niveaus (OCMW's) is de vraag naar meer afstemming tussen de maatregelen groot. Daarom pleiten we voor de oprichting van een werkgroep, een commissie of een overlegplatform waarin de meeste beleidsbetrokkenen zetelen. Een aantal van deze initiatieven bestaan al, maar niet met alle betrokken overheidsniveaus.
 - het probleem van de energiearmoede heeft zo'n sterke verbanden met huisvesting dat beide beleidsthema's niet los van elkaar mogen gezien worden.

Hoofdstuk IV : Aanbevelingen en Conclusies

1. Aanbevelingen

Gezien de bemerkingen die gemaakt werden gedurende deze studie, tijdens de omkadering (voornamelijk gebaseerd op een literatuurstudie) of de analyse van de Modus Narrandi (die afgeleid werd van de omkadering, van de inventaris van de getroffen maatregelen en van de verschillende gesprekken die gevoerd werden), dienen een aantal aanbevelingen geformuleerd te worden naar de opvolging van de sociale energiemaatregelen of naar de ontwikkeling van nieuwe maatregelen toe.

1.1. Rekening houden met de gehele context bij de uitwerking van sociale maatregelen

De bestudeerde maatregelen vertonen voor de meerderheid de eigenschap om zich enkel te richten naar één welbepaald kenmerk van het probleem van de stijgende energieprijzen voor de kansarme gezinnen. Deze tijdelijke maatregelen die getroffen werden op verschillende beleidsniveau's om de meest kwetsbare gezinnen sociaal te ondersteunen blijken dus ontoereikend om een duurzame oplossing te bieden voor een probleem dat structureel van aard geworden is.

De volgende paragrafen hebben tot doel om denkpistes te schetsen of aanbevelingen te formuleren in de zin van een meer globale aanpak. Deze globale aanpak zou kenmerkend moeten zijn voor sociale energiemaatregelen.

A. **Energiearmoede in een context van algemene armoede**

De maatregelen die getroffen worden in de strijd tegen wat men « energie armoede » zou kunnen noemen dienen deel uit te maken van een geheel van maatregelen of van het sociaal beleid ter bestrijding van armoede in haar geheel. Energie armoede is immers 'slechts' één van de meest schrijnende en zichtbare symptomen van algemene armoede.

De diverse gesprekken die in het kader van deze studie gevoerd werden met de vertegenwoordigers van OCMW's of van andere instellingen of organisaties die een sociaal doel beogen, met leden van kansarme gezinnen, in focusgroepen of met deskundigen, laten duidelijk blijken dat het belangrijk is om de problemen omtrent de energiefacturen te bekijken in een **breder context van ondraaglijke schuldenlasten en armoede**.

Het blijkt duidelijk dat de laagste inkomensklassen een toenemend aandeel van hun uitgaven moeten besteden aan energie (zie Hoofdstuk I Omkadering), meer moeilijkheden ondervinden om de hoge energieprijzen het hoofd te bieden – en dit ondanks de indexering van de sociale ondersteuning en van de lonen – en meer en meer moeilijkheden hebben om hun energiefacturen te betalen.

B. **Het verband tussen energiekost en kwaliteit van de huisvesting**

Een ander aspect van de noodzaak om energie armoede te bekijken in een bredere context van algemene armoede, is dat er rekening gehouden dient te worden met de woning, met de

uitrusting van de gezinnen en met de verbetering van ervan op vlak van energie efficiëntie. De armste gezinnen verdienen hierbij een bijzondere aandacht aangezien hun woning vaak minder goed onderhouden en minder goed geïsoleerd is en aangezien deze vaak goedkopere apparatuur aankopen met een slechter energetisch rendement. Dit laatste leidt er vaak toe dat deze huishoudens energiefacturen hebben die hoger zijn dan het gemiddelde.

Dit aspect van de problematiek betreft twee complementaire deelproblemen en vereist dus een tussenkomst op twee verschillende niveau's.

Er bestaan macro-economische instrumenten die potentieel kunnen bijdragen tot de verhoging van de energetische prestaties van de woningen zodat de energiefactuur verlaagd wordt. Men denkt hierbij onder andere aan de huisvestingscodes die ingevoerd werden door de gewesten of aan de Europese richtlijn omtrent energetische prestaties van gebouwen. Deze richtlijn stelt dat, vanaf 2009, alle nieuwe gebouwen (residentiële gebouwen, kantoorgebouwen,...), alle openbare gebouwen, alsook alle bestaande gebouwen die verhuurd of verkocht worden, zouden moeten beschikken over een energiecertificaat. Het is echter waarschijnlijk dat de kost die gepaard zou gaan met de certificatie van de gebouwen een belangrijke hindernis zou vormen voor de toepassing van deze richtlijn, in het bijzonder voor minder recente gebouwen, voor gebouwen van kleine tot middelgrote omvang en voor gebouwen die bedoeld zijn voor huishoudens met een bescheiden inkomen.

Het lijkt essentieel om in dit kader eerst en vooral de sociale woningen aan te pakken. Een nauwe samenwerking met de sociale huisvestingsmaatschappijen lijkt hier onontbeerlijk, zeker en vast wanneer men weet dat sommige sociale woonwijken nog uitsluitend met elektriciteit verwarmd worden. In het Waals Gewest en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn er momenteel programma's aan de gang voor de renovatie van sociale woningen, maar deze houden echter blijkbaar weinig rekening met energetische criteria, ondanks het bestaan van aanmoedigen in die zin. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft onlangs de energiepremies, die oorspronkelijk bedoeld waren voor particulieren, uitgebreid naar collectieve woningen (zie fiche in de 'Inventaris van de bestaande maatregelen').

Micro-economisch bekeken, treffen de gewesten verschillende maatregelen ter verbetering van de huisvesting (zie fiches in de 'Inventaris van de bestaande maatregelen' voor meer details).

Desondanks, zijn sommige maatregelen problematisch, want ze zijn onrechtstreeks bedoeld voor de middenstand en bereiken de minder gegoede huishoudens niet. Dit wordt onder andere afgeleid uit volgende gegevens :

- het gezin dient het geld voor te schieten, waarna het geld terugbetaald wordt door het gewest ;
- de tussenkomst houdt niet steeds verband met het inkomen, is meestal slechts gedeeltelijk en is soms zelfs forfaitair (b.v. : de energiepremies bij de aankoop van electrotoestellen van de energieklassen A+ of A++), zodanig dat deze vaak onvoldoende is om de meerkost bij aankoop te compenseren. Op die manier kan de aankoop van dit type apparatuur enkel gebeuren indien men beschikt over voldoende startkapitaal.

Naar onze mening dienen de voordelen van de toepassing van het MEBAR II systeem (Hulp aan huishoudens met een bescheiden inkomen voor investeringen op het vlak van energie), dat door het Waals Gewest ingevoerd werd, hier onderstreept te worden. Het MEBAR II systeem werkt niet zoals een traditionele premie die toegepast wordt voor bepaalde types investeringen. Er werd gekozen om een financiële ondersteuning te bieden voor alle werken

die energiebesparingen tot gevolg hebben. Dit systeem maakt het, voor elk huishouden dat voldoet aan de criteria, mogelijk om beroep te doen op deze financiële steunmaatregel, zonder voorafgaand geld te moeten uitgeven. Voor zover het maximumbedrag niet overschreden wordt, kunnen de werkzaamheden zelfs volledig bekostigd worden door de gewestelijke steunmaatregel.

Het succes en de interesse die deze maatregel opgewekt heeft, zet ons aan om de uitbreiding van diens toepassing tot het gehele land aan te bevelen. Eventueel kan deze maatregel geïntegreerd worden aan federale maatregelen zoals het recentelijk opgerichte Fonds ter verlaging van de Globale Energieprijs.

1.2. Denkpistes voor beleidsmaatregelen

Dit deel van de analyse heeft als doel om denkpistes te creëren voor acties ter verbetering van de huidige maatregelen en van de huidige situatie.

A. Samensmelten der verschillende fondsen

Een eerste aanbeveling die hier geformuleerd dient te worden, betreft belangrijke instrumenten van het sociaal beleid dat hier bestudeerd wordt, met name het « Sociaal Energiefonds » (voortvloeiend uit de wet van 4 september 2002) en het « Sociaal stookoliefonds » (« Mazout fonds »), waarvan de fusie tot « Fonds ter vermindering van de globale kost van energie » ons van groot belang lijkt.

Inleiding

Het bestaan van beide fondsen kan deels verantwoord worden doordat deze fondsen in het leven geroepen werden om verschillende deelproblematieken te bestrijden, ze niet over dezelfde budgetten beschikken, verschillend georganiseerd zijn en aparte doelstellingen hebben. Desalniettemin lijkt het ons noodzakelijk om hun werking grondig te herstructureren, hun toepassingsvoorwaarden te herzien en hun respectievelijke doelstellingen te herformuleren, dit alles in de zin van een fusie.

Het « Sociaal stookoliefonds » heeft als doel om een rechtstreekse invloed te hebben op de prijs van energie. Hiervoor wordt het geld besteed aan stookolie en aan diens rechtstreekse substituten (lampolie en propaan). Deze maatregel dient om de energiefactuur van de minder gegoede huishoudens te verlichten door de toekenning van een « mazout- of stookoliecheque ». Dit ter compensatie van de belangrijke prijsstijgingen die olieproducten de laatste jaren ondergaan hebben.

Het gebrek aan maatschappelijk werk vanwege de OCMW's, die hier enkel een loketfunctie hebben, alsook de discriminatie van de huishoudens die zich met aardgas verwarmen zijn de voornaamste verwijten die geformuleerd kunnen worden ten aanzien van het stookoliefonds. Het « Sociaal Energiefonds » vertoont een andere werking, doordat het tussenkomt op het niveau van de sociale en budgettaire begeleiding, zonder dat het daarbij tekortschiet in de financiële steun aan mensen die in de schulden zitten. Preventie, waarvan het belang veelvuldig benadrukt werd door onze gesprekspartners, speelt hier dus een rol van essentieel belang. De voornaamste bron van kritiek is de beperkte omvang van de vrijgemaakte fondsen ten opzichte van de omvang van de verwachtingen en van de te vervullen taken (cfr. het effect van de liberalisering op het aantal mensen dat beroep doet op de OCMW's).

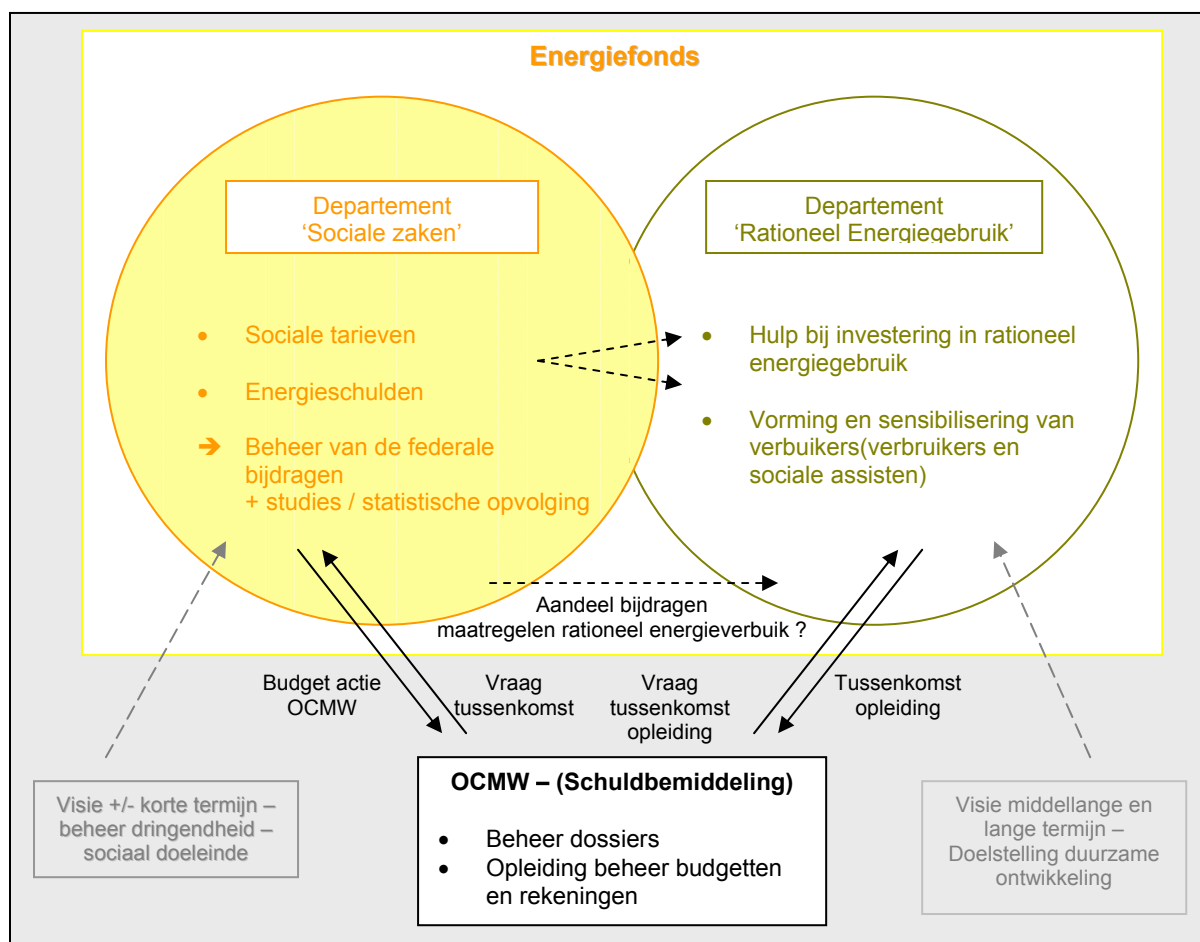
Deze twee fondsen vereisen allebei, op een verschillende manier, de tussenkomst van de OCMW's wat een belangrijke bijkomende werklust teweegbrengt voor het personeel van de deze OCMW's. Hiernaast zorgt dit voor een gebrek aan globale visie vanwege de maatschappelijke werkers omtrent de probleemsituatie van sommige gezinnen waarvan de dossiers soms door verschillende diensten behandeld worden.

Voorstel

Het samensmelten van de middelen die ter beschikking gesteld worden van het « Stookoliefonds » en het « Sociaal energiefonds » werd veelvuldig vermeld en als wenselijk beschreven tijdens de gesprekken die gevoerd werden tijdens deze studie. Zulk een fusie lijkt inderdaad een goede manier te zijn om een groter budget ter beschikking te hebben, de kans te bieden om coherenter te zijn in de acties die ondernomen worden en vooral de kans te bieden om een betere gelijkheid te bereiken in de behandeling van de huishoudens die gebruik maken van de verschillende energievormen.

De structuur die voorgesteld wordt, is een structuur waarin de drie huidige fondsen samen zouden smelten tot een « uniek » sociaal energiefonds, dat samengesteld is uit twee complementaire zuilen, die elk verbonden zijn met de component 'schuldbemiddeling'. Deze laatste zou vertegenwoordigd worden door de OCMW's maar in sommige gevallen eveneens door 'onafhankelijke' schuldbemiddelaars (zie Figuur 3).

Figuur 8 : Schema van het « unieke » sociale energiefonds

Een eerste zuil van dit nieuw sociaal beleidsinstrument zou zich enerzijds bezighouden met het beheer van de specifieke sociale tarieven, uitgebreid naar de andere energievormen en anderzijds met het gedeelte 'energieschulden' waarmee het huidige « Sociaal Energiefonds » zich momenteel bezig houdt.

Volgens dit model zouden de Sociale Tarieven voorbehouden zijn aan een welgedefiniëerde, maar ruimere, doelgroep. De doelgroep zou dezelfde zijn als de doelgroep die gedefinieerd wordt in het huidige Stookoliefonds. De financiering van dit mechanisme zou identisch zijn aan de huidige financiering, t.t.z. via een federale bijdrage op het verbruik van energieproducten. Er dient eveneens nagedacht te worden over het invoeren van een bijdrage die evenredig zou zijn aan de verkoopprijs (b.v. een percentage ervan) in plaats van een vaste bijdrage. Deze oplossing zou het voordeel vertonen om de evolutie van de prijzen te weerspiegelen. De globale sociale impact ervan dient echter bestudeerd te worden, aangezien de meeste tarieven van energie degressief zijn naarmate het verbruik stijgt.

Deze bijdragen, alsook de toepassing van sociale tarieven, zouden echter eveneens uitgebreid dienen te worden naar andere energievormen dan diegenen die momenteel betrokken zijn, t.t.z. elektriciteit en aardgas. De bijdrage die momenteel gehoffen wordt bij de aankoop van stookolie, zou dan rechtstreeks bijdragen tot de financiering van een fonds gelijkaardig met het fonds dat tegenwoordig bestaat voor aardgas en elektriciteit. Deze wijziging zou enerzijds een antwoord bieden aan het verdwijnen van het « Stookoliefonds » zoals deze nu bestaat onder de vorm van een cheque die de prijsstijgingen moet compenseren. Anderzijds zou deze een meer rechtvaardige oplossing bieden doordat de gebruikers van de verschillende energievormen allen zouden belanden onder de bescherming van een algemeen beschermingsmechanisme.

De mogelijke oprichting van een gemeenschappelijk fonds met financiering vanuit de verschillende sectoren zou eveneens overwogen moeten worden, doch kan weerwerk vanuit deze verschillende sectoren niet uitgesloten worden.

De component « Energieschulden » zou opgenomen worden in dezelfde zuil, net zoals het nu beheerd wordt door het « Sociaal Energiefonds ». De financiering zou gebeuren aan de hand van een federale bijdrage van hetzelfde type als de financieringswijze die momenteel in werking is. Hierbij worden dezelfde opmerkingen geformuleerd als diegene die eerder geformuleerd werden betreffende de soort bijdrage. Ook hier zou de bijdrage uitgebreid worden naar de andere energievormen.

De opdrachten van deze eerste zuil zouden dus vergelijkbaar zijn met die van het sociaal tarief enerzijds, en met de opdrachten van « Sociaal Energiefonds » voor wat betreft de tussenkomst voor mensen die energieschulden vertonen anderzijds.

Een tweede zuil van dit fonds zou de opdrachten van het nieuw opgerichte « Fonds ter vermindering van de globale kost van energie » groeperen. Dit fonds zorgt voor een grote vooruitgang in de richting van de ontwikkeling van een lange termijn visie. Dit gebeurt door het accent te leggen op de energie efficiëntie en het rationeel gebruik van energie in de woningen, terwijl er eveneens een sociaal luik opgericht wordt met acties die specifiek gericht zijn op de meest kwetsbare huishoudens. De complementariteit van dit fonds met het « Sociaal Energiefonds » werd reeds onderstreept en de synergieën tussen deze instrumenten verantwoordt hun vereniging binnen eenzelfde structuur. Het « Fonds ter vermindering van de globale kost van energie » beantwoordt immers aan de vereiste van de aanbreng van structurele maatregelen, waarvan het belang reeds werd benadrukt in deze studie.

Deze zuil « Rationeel Energiegebruik » zou ondermeer de « Begeleiding op Energetisch vlak », dat tegenwoordig een opdracht is van het « Sociaal Energiefonds », op zich nemen. Op deze manier zou er een onderscheid gemaakt kunnen worden tussen de maatregelen omtrent maatschappelijk welzijn (die voorbehouden zouden zijn aan de eerste zuil) en de opdrachten omtrent Rationeel Energiegebruik (die voorbehouden zouden zijn aan de tweede zuil). Dit zou onder andere een oplossing bieden voor het gebrek aan competentie dat vaak ervaren wordt door de verantwoordelijken van de OCMW's wanneer er vragen rijzen of problemen zijn omtrent het beheer van het huidige « Sociaal Energiefonds ».

Deze twee complementaire zuilen, waarvan de actie op verschillende niveau's gebeurt, maar eenzelfde doelstelling hebben, zouden onder meer met elkaar verbonden worden aan de hand van een schuldbemiddelingsdienst (via de OCMW's of via andere kanalen), en dit met de bedoeling om een globale aanpak van schuldbestrijding te verkrijgen. Op die manier zou de financiële steun die toegekend wordt in het gedeelte « Energetische schuld » van het « Sociaal Energiefonds » dat hierboven beschreven wordt, enkel verleend worden mits het bestaan van een algemene schuldenafbetalingsplan. Dit zou het voor de zuil « Rationeel Energiegebruik » mogelijk maken om maatregelen te laten treffen die de bron van de energieschulden aanpakken.

Het aspect 'Schuldbemiddeling' is bijzonder belangrijk gezien de doelstellingen van het op te richten fonds. De manier waarop de energieschulden momenteel aangepakt worden door het « Sociaal Energiefonds » lijkt ons inderdaad niet geschikt. Ondanks het feit dat de tussenkomst verantwoord is in het geval van het voorkomen van energieschulden in de huishoudens, kan men zich de vraag stellen of dit niet als gevolg zou kunnen hebben dat de huishoudens zich zullen concentreren op de afbetaling van hun eventuele andere schulden, terwijl ze op het « Sociaal Energiefonds » zouden rekenen voor de afbetaling van hun energieschulden. Deze situatie zorgt voor een ongelijke behandeling van deze huishoudens en de huishoudens die de nodige inspanningen doen om hun energieverbruik te beperken (door rationeel energiegebruik, door te vragen voor de plaatsing van een budgetmeter of zelfs door stroombeperkende maatregelen te nemen). Deze laatste zouden ten opzichte van huishoudens met energieschulden gediscrimineerd worden in het aantal mogelijke hulpmaatregelen die hun geboden wordt. Deze ongelijke behandeling wordt echter deels voorkomen door de sociale enquêtes die door de OCMW's worden uitgevoerd.

Deze situatie toont aan dat een meer globale aanpak van de schuldbemiddeling zich opdringt en dat concreet gezien de tussenkomst van de schuldbemiddelingsdienst zich niet zou mogen beperken tot het energie aspect van het probleem.

Een andere potentiële bron van sociale ongelijkheid vindt zijn oorsprong in het bestaan van verschillende toepassingswijzen van het « Sociaal Energiefonds » in de verschillende OCMW's. Naargelang de gemeente waar het huishouden gedomicilieerd is, kan eenzelfde situatie op een volledig verschillende manier behandeld worden. Sommige OCMW's betalen immers systematisch de energieschulden (wat het risico inhoudt dat er soort 'cliëntelisme' ontstaat waarbij dezelfde mensen jaar in jaar uit met dezelfde schulden belanden), andere OCMW's werken met een terug te betalen voorschot of met een terugbetalingsplan. Om deze potentiële oorzaken van ongelijkheid te vermijden, zou er een akkoord gevonden moeten worden ter harmonisering van de praktijken van de OCMW's en zou de oprichting van een uniek fonds als een kans op verheldering gegrepen moeten worden. Ook zouden de tussenkomstprocedures beter gedefinieerd moeten worden.

Interministeriële task force

De oprichting van dit fonds, dat opgebouwd zou worden op basis van de verschillende, bestaande instrumenten, lijkt ons een taak te zijn voor een interministeriële commissie. Deze commissie zou ervoor moeten zorgen dat de verschillende actoren rond de tafel zouden gaan zitten zodat er gebruik gemaakt zou kunnen worden van ieders kennis en ervaring. Dit zou het eveneens mogelijk maken om de nodige competenties te bundelen voor het oprichten van dit unieke fonds (cfr. Competenties van de minister voor maatschappelijke integratie, van de minister van economie, enz.). Daarnaast zou dit het ook mogelijk maken om de vereiste maatregelen die doorgevoerd dienen te worden concreter te kunnen definiëren zodat zowel deze nieuwe structuur als de andere, bestaande sociale maatregelen een optimale werking zouden hebben en een optimaal resultaat zouden afleveren.

Zoals men het reeds heeft gesteld, hebben het ontbreken van een globale lange termijn visie, het ontbreken van een systematische aanpak van het energieprobleem voor kansarme huishoudens en de versnippering van bevoegdheden tussen de verschillende overheden als gevolg dat de verschillende sociale maatregelen die getroffen worden, een gebrek aan zichtbaarheid en coherentie vertonen, alsook dat de potentiële synergieën die tussen deze maatregelen zouden kunnen ontstaan onbenut blijven.

Deze soort commissie zou idealiter vertegenwoordigers van de verschillende beleidsniveau's bevatten. Dit zou ervoor zorgen dat er een grotere coherentie zou zijn tussen de maatregelen die door de verschillende beleidsniveau's getroffen worden. Op die manier zouden de maatregelen wellicht zo gedefinieerd worden dat ze elkaar aanvullen en versterken.

Aangezien dergelijke commissie of overlegplatform net een overlegfunctie zou hebben ter promotie van een goede synergie van de te ondernemen acties, zouden naar ons aanvoelen volgende instanties dienen deel te nemen :

- POD Maatschappelijke Integratie
- FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie
- FOD Duurzame Ontwikkeling
- De administraties en gewestelijke ministeries bevoegd voor energie en milieu
- De administraties en gewestelijke ministeries bevoegd voor huisvesting
- De administraties en ministeries die welzijn, maatschappelijke integratie en armoedebestrijding in hun bevoegdheden hebben.

Gezien de ervaring die opgedaan werd door diverse netwerken en werkgroepen die de belangen van kansarmen in deze context behartigen (onder meer in het Vlaams Gewest waar de liberalisering van de energiesector heeft geleid tot de oprichting van denkgroepen die tegenwoordig goed georganiseerd zijn), lijkt het ons ondenkbaar om deze groepen niet te integreren in welke commissie of overlegplatform dan ook omtrent de onderwerpen die in dit rapport aangesneden worden.

B. Liberalisering van de energiemarkten

Een groot deel van de problemen die ons toevertrouwd werden tijdens onze gesprekken, zijn te wijten aan een gebrek aan informatie van de bevolking enerzijds en aan een grote verwarring omtrent de gevolgen van de liberalisering anderzijds. Daarbij kwam nog dat er een gebrek bestaat aan flexibiliteit en sociale overwegingen vanwege de leveranciers. In sommige gevallen kan men zelfs spreken van frauduleuze praktijken vanwege de leveranciers.

Er kunnen dus verscheidene aanbevelingen geformuleerd worden om te verhelpen aan de problemen die zich in Vlaanderen hebben gesteld en die zich wellicht elders zullen stellen indien er geen bijkomende reglementatie uitgewerkt wordt.

Het gebrek aan informatie dat de bevolking ondervindt, lijkt de oorzaak te zijn van vele problemen die niet-verwaarloosbare sociale gevolgen hebben. Hieruit volgt dat informatiecampagnes georganiseerd dienen te worden. Aangezien de minst gegoede huishoudens de grootste waarschijnlijkheid vertonen om negatieve effecten van de liberalisering te ondervinden, dient men er zich hierbij van te vergewissen dat deze doelgroep prioritair geïnformeerd wordt. De informatie zal dus onder andere verspreid moeten worden via een televisiecampagne, alsook via informatiesessies die zich in het bijzonder richten tot kansarme huishoudens, enz. Deze campagne zal informatie moeten verstrekken over enerzijds de veranderingen die gepaard gaan met de liberalisering, maar eveneens over de vergelijking van de prijzen die aangeboden worden door de leveranciers en omtrent het ontcijferen van de energiefacturen e.d.m.

Naast de maatregelen die getroffen dienen te worden voor de bevolking, dienen er eveneens strategieën uitgewerkt te worden om de praktijken van de leveranciers te omkaderen, onder andere wat betreft de commerciële praktijken en de verhoudingen met de klanten.

Een significante vooruitgang in dit domein, wordt aangebracht door de gedragscode die ondertekend werd in maart 2006, van kracht is sinds juli 2006 en er op initiatief komt van minister van consumentenzaken, Freya Van den Bossche. Deze nieuwe gedragscode is een verbetering ten opzichte van de, ontoereikende, vorige gedragscode die opgesteld werd in maart 2005.

Het nogal vrijblijvende karakter van dergelijke gedragscodes moedigt ons echter aan om aan te dringen op het gebruik van meer dwingende legale maatregelen.

In die zin, gaat het ordonnantieproject van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest⁹ omtrent de liberalisering van de elektriciteits- en gasmarkten in de goede richting. Het werd immers opgesteld, rekening houdende met de Vlaamse ervaringen en voert mechanismen in die de negatieve ervaringen die er ondervonden werden, zouden moeten vermijden (zie Hoofdstuk I 'Omkering' in bijlage voor meer details).

Eén van de krachtlijnen van de tekst van de regering bestaat uit de oprichting van een Brussels regulatorisch organisme, de organisatie van een verhoogde bescherming van de particuliere gebruikers die geconcretiseerd wordt door een recht op energie, de promotie van hernieuwbare energie en de financiering van aanpassingen die leiden tot een meer rationeel

⁹ Project van ordonnantie die de ordonnanties van 19 juli 2001 en van 1 april 2004 wijzigt. Deze ordonnanties betreffen de organisatie van de elektriciteit en aardgasmarkten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en vervangen de ordonnantie van 11 juli 1991 die verband houden met het recht op een minimumtoevoer van elektriciteit, alsook de ordonnantie van 11 maart 1999 die voorzorgsmaatregelen voorziet tegen de afsluiting van gas en elektriciteit voor huishoudelijk gebruik.

energiegebruik. De laatste twee vooruitgangen beantwoorden aan de vereiste van een globale en systematische aanpak zoals men ze hoger beschreven heeft. In het kader van deze problematiek dringen meer verregaande maatregelen zich echter nog steeds op, op sociaal vlak, voornamelijk wat betreft een betere bescherming van de verbruikers.

De elementen van het ordonnantieproject die in het bijzonder tot aanbeveling strekken voor een toepassing op nationaal niveau zijn devolgende :

- Een leverancier mag geen gerichte selectie doorvoeren op basis van de koopkracht of woonplaats van zijn klanten. Deze belangrijke maatregel zorgt ervoor dat een klant niet uitgesloten zal kunnen worden op basis van een puur commerciële logica die zou inhouden dat alleen 'goede klanten' aanvaard zouden worden.
- De leverancier verbindt zichzelf ertoe om te voorzien in de leveringen voor een periode van 3 jaar, terwijl de klant zijn contract kan ontbinden mits een vooropzeg van 2 maanden.
- De prijs die voorgelegd wordt aan de klant dient transparant te zijn en dient verband te houden met de verbruikte hoeveelheid. Voorts zal het gewest een systeem ter vergelijking van de tarieven ter beschikking stellen van de gebruikers
- Er dient een bijzondere aandacht uit te gaan naar de huishoudens die met schulden te kampen hebben. Deze huishoudens zullen eveneens genieten van een gegarandeerde bescherming. In geval van wanbetaling, is er een procedure in verschillende stappen voorzien. Deze bevat onder andere het opstellen van een schuldenafbetalingsplan, hulp van het OCMW en de mogelijkheid van een gegarandeerde minimale toevoer in de winterperiode. De minder gegoede klanten die voldoen aan bepaalde sociale voorwaarden (onderworpen zijn aan schuldbemiddeling, OCMW, ...) zullen opgenomen worden door de leverancier die een openbare dienst functie vervult ("Sibelga" in het geval van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest).

Al deze maatregelen werden in het Brussels ordonnantieproject geschreven met de bedoeling om de wantoestanden die gepaard gingen met de liberalisering van de Vlaamse markt te vermijden. Deze problemen bestaan nog steeds in het Vlaams Gewest en beginnen voor te komen in de twee andere gewesten. Daarom pleiten we hier voor de toepassing van deze maatregelen op nationaal vlak opdat alle burgers op dezelfde manier behandeld zouden worden en opdat de praktijken een zekere harmonisatie zouden ondergaan op nationaal niveau. Deze harmonisatie is des te belangrijk omdat sommige leveranciers de Brusselse markt anders vanwege een striktere regelgeving dan in de andere gewesten links zouden kunnen laten liggen. Zodoende zouden de sociale vooruitgangen die dit ordonnantieproject voorstelt in gevaar gebracht kunnen worden (cfr. Een gebrek aan spelers op een geliberaliseerde markt zou kunnen leiden tot een feitelijke oligopolie, waar de twee of drie aanwezige leveranciers de prijzen niet zouden laten dalen maar een gemiddeld toepasbaar tarief zouden vastleggen en elkaar niet echt zouden beconcurreren).

C. Automatische toekenning en verlaging van het sociaal tarief

Het sociaal tarief werd onder vuur genomen omdat het tengevolge de liberalisering van de Vlaamse markt voor sommige klanten financieel minder voordelig was geworden. Een wetwijziging wordt momenteel echter besproken teneinde een oplossing te vinden voor deze situatie door :

- aanpassingen door te voeren zodat het sociaal tarief automatisch toegekend zou worden aan de rechthebbenden ;
- te verzekeren dat het sociaal tarief het laagste tarief op de markt is.

We onderschrijven dan ook ten volste aan dit wetsvoorstel dat, in de context van de liberalisering van de markten voor elektriciteit en gas op de nationale schaal, een directe oplossing kan bieden aan de problemen die verschenen bij de hoger beschreven liberalisering van de energiemarkten.

De voorziene wetgeving zal er inderdaad voor zorgen dat het sociaal tarief toegekend zal worden aan iedere persoon die aan de voorwaarden voldoet, zonder dat deze persoon dan ook de minste formele stap dient uit te voeren. Dit zou moeten resulteren in een groter aantal begunstigden. De zekerheid dat het sociaal tarief het laagste tarief van de markt zal zijn, zal er ook voor zorgen dan de incoherente voorvallen die zich bij de liberalisering van de Vlaamse energiemarkten zich niet opnieuw zouden voordoen.

D. Zuinig omspringen met energie – Rationeel energiegebruik

Maatregelen ter aanmoediging van energiebesparingen dienen aangemoedigd te worden via diverse preventieve maatregelen die zich richten tot verscheidene doelgroepen.

Men denkt hierbij onder andere aan acties die prioritair uitgevoerd zouden worden in sociale woningen en waarbij de energetische efficiëntie van deze woningen zou verbeterd worden, maar eveneens aan energetische efficiëntienormen die ingevoerd zouden worden voor alle vastgoed dat te koop of te huur geboden zou worden.

Teneinde de aanmoediging van rationeel energieverbruik te garanderen dienen er mechanismen ontwikkeld te worden die ervoor zorgen dat zowel de huurders als de verhuurders van de woningen er financieel baat bij hebben om te investeren in een betere energie efficiëntie. Systemen vergelijkbaar met het systeem van derde-investeerders zouden bijvoorbeeld ook aangewend worden voor particulieren.

Het MEBAR II premiestelsel dat doorgevoerd werd in het Waals Gewest zou in deze context als model gebruikt kunnen worden, waarbij de mechanismen na aanpassing in een bredere context, op het nationaal niveau aangewend zouden kunnen worden.

E. Budgetmeter – stroombegrenzer en afsluiting

Gezien de analyse die gemaakt werd omtrent de verplichting van de verlening van een openbare dienst in het geval van wanbetaling, kunnen verschillende aanbevelingen geformuleerd worden.

Een eerste aanbeveling bestaat uit een betere harmonisatie van de praktijken.

De afsluitprocedures zijn immers zeer verschillend in de verschillende gewesten en soms zelfs in verschillende gemeenten van eenzelfde gewest. Daarnaast is het zo dat het ontbreken van

een kader dat op een uniforme manier de rechten en plichten van de verschillende partijen reguleert ingaat tegen het principe van sociale gelijkheid. Het lijkt ons dan ook essentieel om duidelijke, nauwkeurige en geldige regels op te leggen, die gebruikt zullen kunnen worden in het geval van een afsluiting. De afsluiting moet trouwens steeds beschouwd worden als de laatste oplossing in geval van wanbetaling.

Eén van deze regels zou duidelijk moeten stellen dat er vooraleer er overgegaan wordt tot een afsluiting, in ieder geval een (verplichte) tussenkomst van het OCMW moet plaatsgrijpen. De tussenkomst van het OCMW dient om ervoor te zorgen dat er, binnen het kader van een sociale enquête, gelijke behandeling gebeurt van elke persoon die onderworpen wordt aan dergelijke procedure. Andere regels op nationaal vlak, zouden bijvoorbeeld duidelijk moeten stellen wat de periodes zijn waarin de afsluitingen kunnen gebeuren, of zouden de vertegenwoordiging van de klant moeten verzekeren in geval van wanbetaling, enz.

Wij raden ook aan om het vermogen van de stroombegrenzer aan te passen (hoger dan de huidige 6 Ampère) aan de samenstelling van het huishouden, onder andere wanneer er jonge kinderen in het gezin zijn.

Andere wenselijke maatregelen verschenen tijdens het uitvoeren van deze studie. Zo lijkt het bijvoorbeeld wenselijk om de plaatsing van een budgetmeter gratis te maken voor een klant die aan een afbetalingsplan onderworpen wordt. Het lijkt ook aan te raden om het herladen van de kaarten voor budgetmeters gratis te maken, net zoals het wenselijk is om het aantal herlaadpunten te verhogen en bereikbaar te maken voor een groter deel van de bevolking. Voorts zou het voor elke persoon die het wenst, mogelijk moeten zijn om, mits gewone aanvraag, over een budgetmeter of zelfs over een stroombegrenzer te beschikken. Dit is momenteel echter niet overal het geval. Budgetmeters voor aardgas zijn momenteel nog niet beschikbaar, maar gezien het belang van de energievorm lijkt het ons belangrijk om de ontwikkeling en de toepassing ervan aan te moedigen.

F. Fiscale tussenkomsten

Men kan zich de vraag stellen of de korting van 17,35% op de energiefactuur geen verkeerd signaal geeft aan de verbruiker, maar daarnaast is het ook de vraag of het geld, dat de regering door deze korting misloopt, niet beter aangewend geweest zou zijn voor investeringen op lange termijn die op een duurzame manier het energieverbruik zouden verlagen.

Andere fiscale tussenkomsten vertonen sociale nadelen. De maatregelen die zorgen voor de fiscale aftrekbaarheid van investeringen in de verhoging van de energie-efficiëntie van de woningen sluiten namelijk de facto de armste huishoudens uit. Net zoals de premies voor investeringen in energiebesparende maatregelen, blijkt de fiscale aftrekbaarheid vooral gunstig te zijn voor de middenklasse. Dit wordt verklaard door het feit dat men net over een bepaald belastbaar inkomen dient te beschikken om van de maatregel te kunnen genieten, wat vaak niet het geval is van de doelgroepen die in deze studie beschreven worden. Daarbij komt dat , net zoals in het geval van de premies, het huishouden in staat moet zijn om de nodige, te investeren bedragen voor te schieten.

Een mogelijke oplossing voor dit probleem zou kunnen bestaan uit de oprichting van een compensatiemechanisme dat het mogelijk zou maken voor de huishoudens zonder belastbaar inkomen of met een laag belastbaar inkomen, om een bedrag te ontvangen dat equivalent is aan het voorziene fiscaal voordeel.

G. De OCMW's – Doelstellingen en opdrachten

De vermenigvuldiging van de taken en administratieve procedures die verbonden zijn aan de sociale maatregelen op vlak van energie en die op zich genomen worden door de OCMW's, kan de preventieve rol van deze OCMW's soms naar de achtergrond verdringen.

Het kan overkomen alsof de belangrijkste opdracht van de OCMW's, namelijk het verbeteren van het maatschappelijk welzijn, verdrongen wordt door de financiële tussenkomsten voor kansarme gezinnen en door de administratieve opdrachten.

Een verduidelijking van de rol van de OCMW's bij hun cliënten is aan te raden teneinde verwarring tussen de verschillende maatregelen die in deze studie voorgesteld worden, te voorkomen bij hun diverse doelgroepen. Er wordt hier onder andere gedacht aan de rol die OCMW's hebben in de organisatie van de CLAC (Commissions Locales d'Avis de Coupure). Hoewel de aanwezigheid van de OCMW's in de CLAC niet in vraag gesteld wordt, pleiten wij voor een verduidelijking van de rol van de verschillende partijen zodat OCMW's niet geassocieerd zouden worden met de beslissing om de stroom af te sluiten.

We herhalen echter het belang van het betrekken van de OCMW's in de procedure die in het leven geroepen werd bij het oprichten van de CLAC en dit omdat een dergelijke procedure vaak het vertrekpunt vormt van de sociale begeleiding van een nieuwe doelgroep.

H. Bemiddelingsdienst

In een context van radicale veranderingen zoals : liberalisering van de markt, oprichten van nieuwe fondsen, enz. zou een bemiddelingsdienst op federaal niveau op poten gezet moeten worden, zoals dat reeds meerdere jaren beloofd wordt. Deze dienst zou het mogelijk maken om rekening te houden met de verscheidene problemen waarmee het geconfronteerd zou worden en zou het opzetten van acties vergemakkelijken ter oplossing van de problemen omtrent sociale (on)gelijkheid tengevolge van de getroffen maatregelen.

Deze bemiddelingsdienst zou eventueel kunnen steunen op de ervaring die opgedaan werd door het Hermes informatiecentrum omtrent energie dat eind 2005 opgericht werd door de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie. Dit informatiecentrum is een contactpunt voor de elektriciteit- en gasverbruikers die geconfronteerd werden aan de liberalisering van de elektriciteits- en gasmarkten. Op termijn heeft dit centrum als doel om te evolueren tot een echte bemiddelingsdienst (« Ombudsman »). We kunnen ons dan ook enkel verheugen op de goedkeuring van het wetsontwerp van de ministerraad van 13 januari 2006 die voorziet in de oprichting van deze dienst in de zomer van 2006.

2. Conclusies

Gezien de evolutie van de economie en de huidige situatie op het vlak van energie, kan men besluiten dat sociale energiemaatregelen onontbeerlijk zijn en kan men eveneens besluiten dat de bestaande maatregelen slechts gedeeltelijk de doelstellingen bereiken die hen vooropgesteld werden.

Desondanks blijkt dat net dat deel van de bevolking die het het meest nodig zou hebben, niet gebaat is met de huidige maatregelen. De doeltreffendheid van deze maatregelen kan dus in vraag gesteld worden. Dat het nu te wijten is aan een verkeerde definitie van de doelgroepen of aan de concrete toepassing van de maatregel, feit is dat de sociale doelstellingen van de maatregelen slechts gedeeltelijk vervuld worden.

Zo kunnen de armste huishoudens, die vaak een ongezonde of op z'n minst slecht geïsoleerde woning huren, vaak geen beroep doen op bepaalde hulpmaatregelen die het hen mogelijk zouden maken om hun energiebudget te drukken.

Het lijkt ons bij het uitwerken van sociale energiemaatregelen ondenkbaar om de problematiek van energie armoede onafhankelijk te beschouwen van algemene financiële armoede. « Energie armoede » wordt hier dus behandeld in een ruimere context van armoede. Volgens dezelfde gedachtengang werd de problematiek van de energiefactuur beschouwd als verbonden met de meer structurele problematiek van de kwaliteit van de huisvesting. Inderdaad, want de huishoudens die hier bestudeerd worden en die het doelpubliek vormen van deze sociale energiemaatregelen, zijn dezelfde huishoudens waarvan het basisrecht op een degelijke woning geschonden wordt.

Eén van de algemene conclusies die men kan trekken uit deze studie is dat er een grotere coherentie vereist is tussen de verschillende bestaande (sociale) beleidsmaatregelen op vlak van energie. De diversiteit van deze maatregelen op vlak van hun doelpubliek, op vlak van hun aanpak, enz. kan hun doeltreffendheid immers schaden tengevolge van de teweeggebrachte verwarring, of tengevolge van een gebrek aan synergie tussen de verschillende maatregelen.

Van alle aanbevelingen in deze studie lijkt het samensmelten van de bestaande fondsen, gepaard gaande met het herdefiniëren van hun werkwijze ons een bijzonder belangrijke ingreep.

Deze fusie en de oprichting van een nieuw sociaal fonds impliceert idealiter de tussenkomst van een interministerieel team die de synergie tussen de verschillende bevoegdheden en competenties mogelijk moet maken.

Referentielijst

Artikels en verslagen

- ADRIAENSSENS C., *Le droit d'accès pour tous à l'électricité et au gaz*, les Equipes Populaires, Septembre 2005.
- AERNOUITS K., JESPERS, K., *Energiebalans Vlaanderen 2003 : Onafhankelijke methode*, VITO, september 2005.
- APERE, Statistiques, Prix de l'énergie achetée par les ménages, in *Renouvelle - Regards sur les énergies renouvelables, Revue trimestrielle*, N°16, 2ème trimestre 2006.
- APERE, Prix de l'énergie pour les ménages, in *Renouvelle, Revue trimestrielle*, N°13, 3ème trimestre 2005.
- Nationale Bank van België, *Rapport 2005, Volume 1 : Economische en financiële evolutie*.
- BOULANGER P-M., LUSSIS B., *La libéralisation du marché de l'électricité : Quels enjeux pour la politique d'efficacité énergétique en Wallonie?*, Synthèse des débats, Séminaire Energie, Institut pour un Développement Durable, 29 août 2002.
- Cabinet de Christian Dupont, Ministre de la Fonction publique, de l'Intégration sociale, la Politique des grandes villes et l'égalité des chances, *Le Fonds social chauffage : Deux fois plus d'allocations à mi-parcours. Premier bilan du Fonds social chauffage du 1er septembre au 31 décembre 2005*, Dossier de presse, 2006.
- Commission pour l'Analyse des Modes de Production de l'Electricité et le Redéploiement des Energies, Rapport de synthèse, Résumé exécutif, octobre 2000.
- Conseil Central de l'Economie, Avis relatif à l'efficacité énergétique dans le secteur du logement en Belgique, 21 décembre 2005.
- Conseil Central de l'Economie, Avis complémentaire à l'avis du 21 décembre 2005 relatif à l'efficacité énergétique dans le secteur du logement en Belgique, avril 2006.
- CREG, CWAPE, IBGE-BIM, VREG, *Le développement des marchés de l'électricité et du gaz naturel en Belgique – Année 2005*, Communiqué de presse.
- CREG, *La concentration prévue entre Gaz de France et Suez*, 6 mars 2006.
- DECROP J., DE MENTEN TH., STEINBACH CH., *La libéralisation des secteurs du gaz et de l'électricité en Région wallonne*, une publication du Rwadé, décembre 2005.
- DEFEYT PH., Revenus et consommations Belgique - 1995-2005 in *Indicateurs pour un Développement Durable n° 2006 – 1*, Institut pour un Développement Durable, janvier 2006.
- DEFEYT PH., Recul du pouvoir d'achat énergétique : et les allocataires sociaux?, in *Indicateurs pour un Développement Durable n° 2005 – 9*, Institut pour un Développement Durable.
- DEFEYT PH., Pauvreté et logement : quelques données et réflexions, in *Indicateurs pour un Développement Durable n° 2005 – 9*, Institut pour un Développement Durable, décembre 2005.
- DE MENTEN TH., BOULANGER P.-M., et al, Le jour d'après, in *La Libre 2*, 16 septembre 2005.
- Fédération Professionnelle du secteur Electrique (FPE), Rapport annuel 2003.
- Fédération Professionnelle du secteur Electrique (FPE), Statistiques 2004.

- GYSEN J., BRUYNINCKX H. & BACHUS K., 'The Modus Narrandi – a methodology for evaluating effects of environmental policy', in *Evaluation*, vol. 12 (1), 95-118., 2006.
- GYSEN J., BACHUS K. & BRUYNINCKX H., 'De Modus Narrandi', in CRABBÉ A., GYSEN J. & LEROY P.(red), *Vademecum Milieubeleidsevaluatie*, Vanden Broele, Brugge, p. 310-333, 2006.
- GYSEN Joos, BACHUS Kris, *Sectorale uitvoeringsplannen in het Vlaamse afvalbeleid. effectiviteitsanalyse van een planningsinstrument*, Steunpunt Milieubeleidswetenschappen, Antwerpen-Leuven, 110 p., 2003.
- GYSEN Joos, BACHUS Kris en BRUYNINCKX Hans (2002), 'Evaluating the Effectiveness of Environmental Policy: an analysis of Conceptual and Methodological Issues', Three movements in Contemporary Evaluation: Learning, Theory and Evidence, georganiseerd door de European Evaluation Society, Sevilla, 10-12 oktober 2002.
- ICEDD pour le compte du ministère de la Région Wallonne – DGTRE, *Recueil de statistiques énergétiques de la Région Wallonne 1990-2003*, novembre 2005.
- Inter-Environnement Wallonie ASBL, *Prix de l'électricité/Climat, Alors que le protocole de Kyoto va bientôt entrer en vigueur, le Ministre Verwilghen propose des mesures à contre-sens*, Communiqué de Presse, 20 janvier 2005.
- LEPRINCE P., Un avant-projet d'ordonnance pour protéger le consommateur. La Région encadre la libéralisation, in *Le Soir*, 24 avril 2006.
- MARENNE Y., *L'énergie en Wallonie et à Bruxelles*, Forum étopia "Kyoto 2" 16 février 2005.
- MULQUIN M-E, WODON Q., Les plus pauvres bénéficient-ils des aides sociales? Le cas des aides à l'énergie, août 1998.
- Observatoire du Crédit et de l'Endettement asbl en collaboration avec Grepa asbl et Verbruikersateljee vzw, *Analyse et évaluation du Fonds pour une politique sociale de l'énergie*, 2004.
- PISANO V., *Guidance Sociale Energétique – Résultats d'analyse des rapports d'activité 2005*, Union des Villes et Communes de Wallonie, Fédération des CPAS, juillet 2005.
- PRISO-Antwerpen vzw, Mieke Clymans, *Armoede en Energie : De ontbrekende lichtheid van het bestaan*, juin 2003.
- PRISO, Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, *Ervaringen van mensen in armoede sinds de liberalisering van de energiemarkt*, mars 2005.
- RUELENS L. en NICAISE I., *Hulp op Krediet*, HIVA, Leuven, p. 79-80.
- Dienst voor armoedebestrijding en tegen kansarmoede en maatschappelijke uitsluiting, *Abolir la pauvreté, Une contribution au débat et à l'action politiques*, Rapport décembre 2005
- Service de lutte contre la pauvreté, la précarité et l'exclusion sociale, *L'accès à l'énergie : comment le garantir, Note préparatoire à la concertation*, juin 2006.
- Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie, *Energie 2004*.
- Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie, *Energie - Schattingen 2005*, Mei 2006.
- Sibelga, *Jaarverslag 2005*.
- Synergrid, De Federatie der gas en elektriciteitsnetwerkbeheerders in België, *Jaarverslag 2005*.
- TEST-ACHATS, *Le tarif social électricité : tout sauf social ?*, juin 2005.
- VANESSE M., Un tarif social supérieur au marché, in *Le Soir*, 2 février 2006.

- VREG, *Statistieken 2005 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbardienstverplichtingen*, pp. 10, 2006.
- VREG, *Statistieken 2004 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbardienstverplichtingen*, pp. 10, 2005.
- VREG, *Statistieken 2003 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbardienstverplichtingen*, pp. 8, 2004.

Geraadpleegde websites

- <http://www.creg.be>
- <http://www.informazout.be>
- <http://www.mineco.fgov.be>
- <http://www.energie.wallonie.be>
- <http://www.ibgebim.be>
- <http://www.energiesparen.be>
- <http://www.cwape.be>
- <http://www.vreg.be>
- <http://www.sibelga.be>
- <http://www.statbel.fgov.be>
- <http://www.gazinfo.be>
- <http://evelyne.huytebroeck.be>
- <http://www.luttepauvrete.be/>
- <http://www.plan.be>
- <http://www.testachats.be>
- <http://www.ico.be>
- <http://www.synergrid.be>
- <http://www.valbiom.be>
- <http://www.ucm.be>
- <http://ecodata.mineco.fgov.be>
- <http://www.statbel.fgov.be>
- <http://www.guidesocial.be>

Referenties vragenlijst en gesprekken

Vragenlijst bezoek OCMW's

- OCMW van de Stad Brussel : M. Willems (Schuldbemiddelingsdienst Departement Sociale Actie), 8 mei 2006
- OCMW van Oostende : F. Mylle (Maatschappelijk werker), I. Avereyn (Adjunct directeur algemeen welzijnswerk), L. Declercq (Hoofdmaatschappelijk werker 'Budgettering'), 8 mei 2006.
- CPAS d'Erezée : Mme Dewonck (Secrétaire du CPAS), Mme Petit, Mme Hamoir (Service Médiation de Dettes), 15 mai 2006
- OCMW van Sint-Niklaas : Gerry Van de Steene (Hoofdmaatschappelijk werker), Sophie Verhelst (maatschappelijk werkster schuldbemiddeling), 16 mei
- OCMW van Vilvoorde : Petra Dombrecht (Hoofdmaatschappelijk werker sociale dienst), Chris Timmerman (Maatschappelijk werker sociale dienst), 17 mei
- CPAS de Seraing : M. Mormont (Service Médiation de dettes), Mme Liberati (Cellule Energie), 22 mai 2006
- OCMW van Gent : Hele team 'Energiecel' (2 MW's, 1 adm bediende, 1 HMW) + Reguliere sociale dienst (1 HMW + 1 MW), 22 mei
- CPAS de Charleroi : M. Jacques (Directeur du Service social), M. Duvivier (Chef de Division), 29 mai 2006
- OCMW van Sint-Gillis : Mw. Galand (Verantwoordelijke van de dienst Financiën), Mw. Martin Garcia (Dienst Schuldenpreventie), 31 mei 2006
- CPAS de Verviers : Mme Schillings (Service Guidance Budgétaire), Mmes. Dellicour, Gast, Banneux, Bourgard, Coumon, 2 juin 2006

Individuele gesprekken

- Madame de Changy, Dienst voor armoedebestrijding en tegen kansarmoede en maatschappelijke uitsluiting, 23 mei 2006
- Madame Pisano, Union des Villes et Communes de Wallonie, Cellule sociale Energie, 07 juin 2006
- Meneer Raes en Mevrouw Willems, SIBELGA, Dienst Premies, 09 juni 2006

-
- Mevrouw Fauconnier en Meneer Deprez, Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie, Directoraat generaal Energie, 23 juni 2006
 - Michel De Bruyne, Adviseur studiedienst rond de thema's energie, milieu, huisvesting, bestuurlijk beleid, ruimtelijke ordening, armoede bij ACW
 - Walter Kuylen, Directeur Verwarmingsfonds ('Mazoutfonds')

Focusgroepen

- Focusgroep Armoede & Energie. Aanwezig : Denis, Danny (ED in opleiding/stage bij 'Ons Gedacht' Lier), Maria, Patricia (Mensen voor Mensen, Aalst), Ellen (SOB), Freddy (PAO Mol), Mieke Clymans (SOB), Paul (Recht-OP Borgerhout), Anita (SOB), 30 mei 2006
- Groupe de discussion "Pauvreté et Energie", Verscheidene vertegenwoordigers van de franstalige associatieve sector (onder andere Th. De Menten - IEW, M. Di Nanno - Equipes Populaires, Cl. Adriaenssens - Coördinatie Gas – Elektriciteit – Water van Brussel, Annick Jespers - Dignitas), 12 juni 2006

Bijlagen

- I. Inventaris der sociale energiemaatregelen.
- II. Socio-economische context verbonden met het thema « energie ».
- III. Toepassing van de « Modus Narrandi » op de sociale energiemaatregelen.